

Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні 2024

Резюме

Зміст

1. Подяки	3
2. Вступ	3
3. Огляд країни	4
Демографія	4
Економіка	5
Державні фінанси	5
Профіль гуманітарних ризиків	6
Ґендерний профіль	7
4. Сприятливе середовище	7
Законодавство	7
Урядування у сфері прав дитини	8
Моніторинг прав дітей	8
5. Права дітей (проаналізовані виміри)	9
Здоров'я й харчування	9
Система охорони здоров'я	9
Охорона здоров'я матерів, новонароджених і дітей	10
Імунізація	12
Харчування	13
Фізичне, психічне та репродуктивне здоров'я підлітків	14
ВІЛ / СНІД	15
Проблемні місця та стратегії	15
Освіта	17
Системи освіти	17
Дошкільна освіта	18
Середня освіта	18
Професійна-технічна освіта	20
Проблемні місця та стратегії	21
Захист дітей	23
Альтернативний догляд	23
Правосуддя для дітей	25
Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок	25
Проблемні місця та стратегії	27
Соціальна політика	29
Система соціального захисту	29
Участь молоді	30
Дитяча бідність	30
Проблемні місця та стратегії	31
Вода, санітарія, та гігієна (WASH)	33
Водопостачання	33
Водовідведення та очищення стічних вод	35
WASH в установах	35
Кліматичні та екологічні ризики і загрози	36
Проблемні місця та стратегії	37

1. Подяки

ЮНІСЕФ в Україні висловлює подяку експертам, які взяли участь в інтерв'ю з ключовими інформантами або іншим чином сприяли підготовці цього Ситуаційного аналізу: Андрію Пашинному, Олександрі Машкевич, Анастасії Лісовій, Андрію Литвинчуку, Маріанні Онуфрик, Яні Панфіловій, Ганні Терещенко, Дмитру Шерембею, Наталії Шульзі, Євгенії Смірновій, Дмитру Люферу, Олександру Заїці, Ларисі Шевчук, Тетяні Ломакіній, Аліні Грушиній, Валентині Новосад, Нелі Корецькій, Анастасії Софієнко, Галині Скіпальській, Аллі Васильковій, Ірині Тишко, Федору Лапію, Олені Ковальовій, Яні Українець, Павлу Ковтонюку, Наталії Ситніковій.

2. Вступ

Ситуаційний аналіз у сфері прав та добробуту дітей — це аналітичний звіт, зосереджений на питаннях рівності та прав дітей, який сприяє політичному діалогу та партнерствам задля покращення життя дітей посеред повномасштабної війни. Він розглядає контекст і сприятливе середовище для прав дітей, охоплюючи такі сфери, як здоров'я, освіта, захист, участь і безпечне середовище.

Дослідження ЮНІСЕФ спрямоване на захист прав дітей, задоволенні їхніх базових потреб та розширення можливостей дітей повністю розкрити свій потенціал. Звіт, заснований на правах людини та Конвенції про права дитини, використовує аналіз вторинних даних та інтерв'ю з ключовими інформантами для оцінки українського контексту. Він визначає перешкоди та сфери, які потребують підтримки для покращення сприятливого середовища та доступу до якісних послуг, дотримуючись Стратегії сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Ситуаційний аналіз призначений для використання широкою аудиторією, у тому числі державними органами, всіма партнерами з розвитку, громадянським суспільством, омбудсменами, дітьми та підлітками, науковцями, представниками приватного сектора, засобів масової інформації тощо. Автори дотримувалися етичних принципів, щоб уникнути будь-якої стигматизації, дискримінації чи шкоди дітям та всім учасникам дослідження. Вони дотримувалися професійних дослідницьких стандартів, етичних процедур ЮНІСЕФ і норм UNEG, забезпечуючи доброчесність, підзвітність, повага та доброчинність. Прозорість підтримувалася протягом усього процесу.

Цей документ підготовлено Представництвом ЮНІСЕФ в Україні, він являє собою резюме найголовніших висновків повного звіту Ситуаційного аналізу. Твердження в цій публікації є поглядами автора (авторів) і не обов'язково відображають політику чи погляди ЮНІСЕФ. Позначення, використані в цій публікації, і подання матеріалу не означають вираження з боку Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни чи території, її влади чи делімітації її кордонів.

За додатковою інформацією звертайтеся за адресою kyiv@unicef.org.

Інші матеріали, пов'язані з цим Ситуаційним аналізом: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sitan2024>

- Повний звіт
- Резюме
- Інтерактивна оповідь

Обкладинка: © UNICEF/UN0780457/Filippov

Усі зображення в цьому звіті призначені лише для інформаційних цілей і повинні використовуватися лише у стосунку до цього звіту та його змісту. Усі фотографії використовуються лише в ілюстративних цілях. Фотографії ЮНІСЕФ захищені авторським правом і не можуть використовуватися для рекламної діяльності окремих осіб чи організацій або в будь-якому комерційному контексті.

Вміст не можна змінити цифровим способом, щоб змінити значення чи контекст. Усі репродукції небрендового вмісту обов'язково МАЮТЬ бути вказані таким чином: Фотографії: «© ЮНІСЕФ / прізвище фотографа». Не дозволяється використовувати матеріали, не зазначені належним чином.

© 2024 ЮНІСЕФ. Всі права захищені.

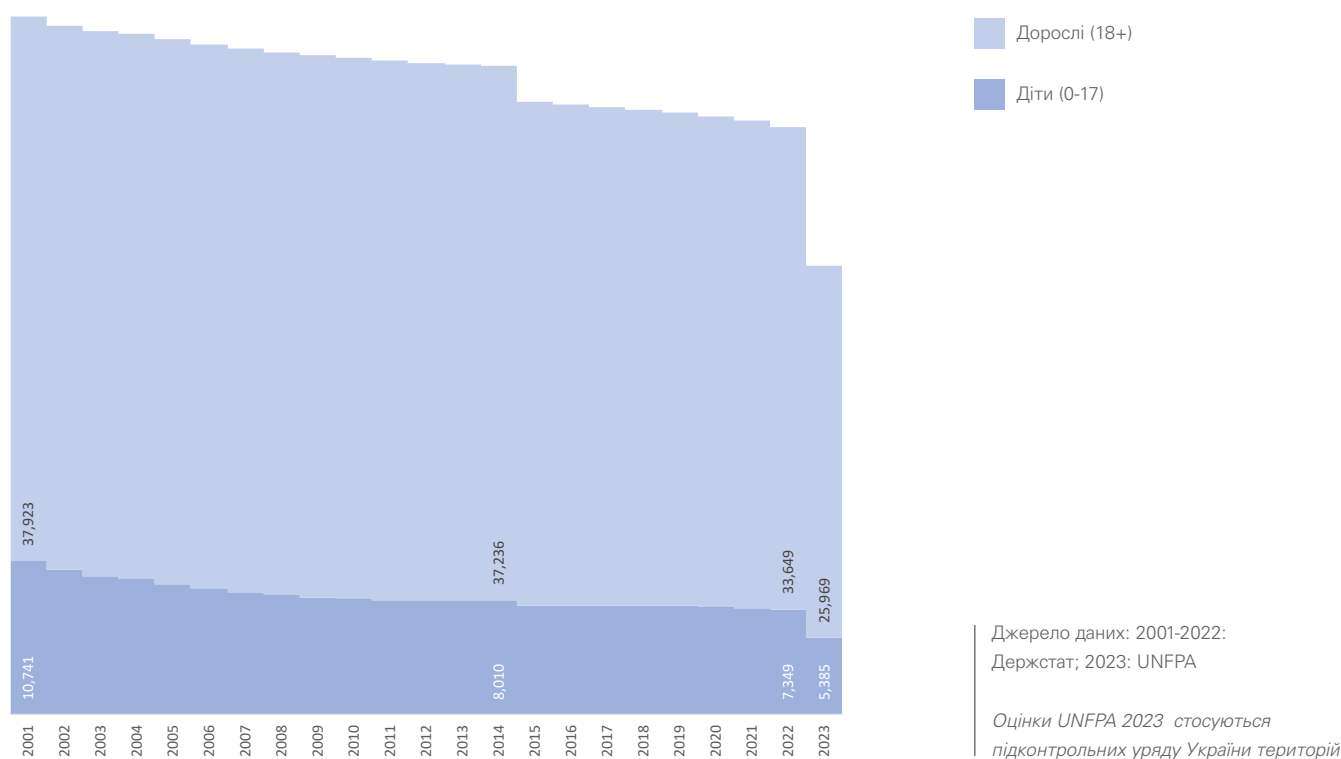
3. Огляд країни

Демографія

З початку 1990-х років в Україні вже спостерігалось старіння та скорочення населення. За даними перепису 2001 року, загальна кількість населення становила 48,7 мільйона осіб. У 2014 році, до анексії Криму, кількість населення природним чином скоротилася до 45,2 мільйона.

За останніми наявними даними Державної служби статистики України, на початок 2022 року населення України становило 40 997 698 осіб, з них 54% жінок і 46% чоловіків (21 990 719 і 19 006 979 відповідно¹). Станом на липень 2023 року на підконтрольних уряду територіях проживало приблизно 32 мільйони осіб².

Діаграма 1. Зміна чисельності населення України, 2001-2023 рр., тис. осіб

Через масовий потік біженців та розширення непідконтрольних територій кількість дітей (віком від 0 до 17 років) з січня 2022 року скоротилася на 26%, приблизно на 2 мільйони дітей. Близько 40% українців, або понад 14 мільйонів, покинули свої домівки принаймні на деякий час через війну³. Близько 6,5 мільйонів є біженцями⁴, з яких, за оцінками, 34% становлять діти⁵. 3,7 мільйона людей залишаються внутрішньо переміщеними в Україні.

Хоча діти, як і все населення, зосереджені в районах великих і більших міст, частка дітей у населенні має дуже сильні регіональні відмінності: найвища частка дітей у населенні спостерігається у північно-західних районах Волині та на Закарпатті, а також у західних областях України загалом. Це відображає загальну ситуацію з народжуваністю в Україні та різну вікову структуру регіонів.

¹ Державна служба статистики України, 2024

² UNFPA, 2023

³ IOM, 2024

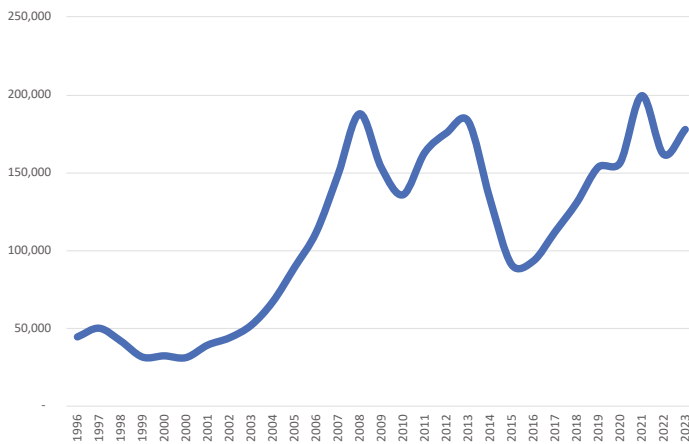
⁴ IOM, 2024

⁵ UNESCO, 2023

Економіка

Діаграма 2. ВВП України, млн дол. США, 1996-2023

Протягом останніх 20 років ВВП України зіткнувся з численними різкими падіннями та відновленням через значні зовнішні події, включаючи азіатсько-російську фінансову кризу 1998 року, глобальну фінансову кризу 2008 року, анексію Криму 2014 року та війну на Донбасі, а також ескалацію війни у 2022 році. Інфляція також значно коливалася, досягнувши 27% у 2022 році до стабілізації на рівні 5% у 2023 році. У 2024 році Міністерство економіки прогнозує помірне зростання ВВП на 5% і середній рівень інфляції на рівні 13,8%.

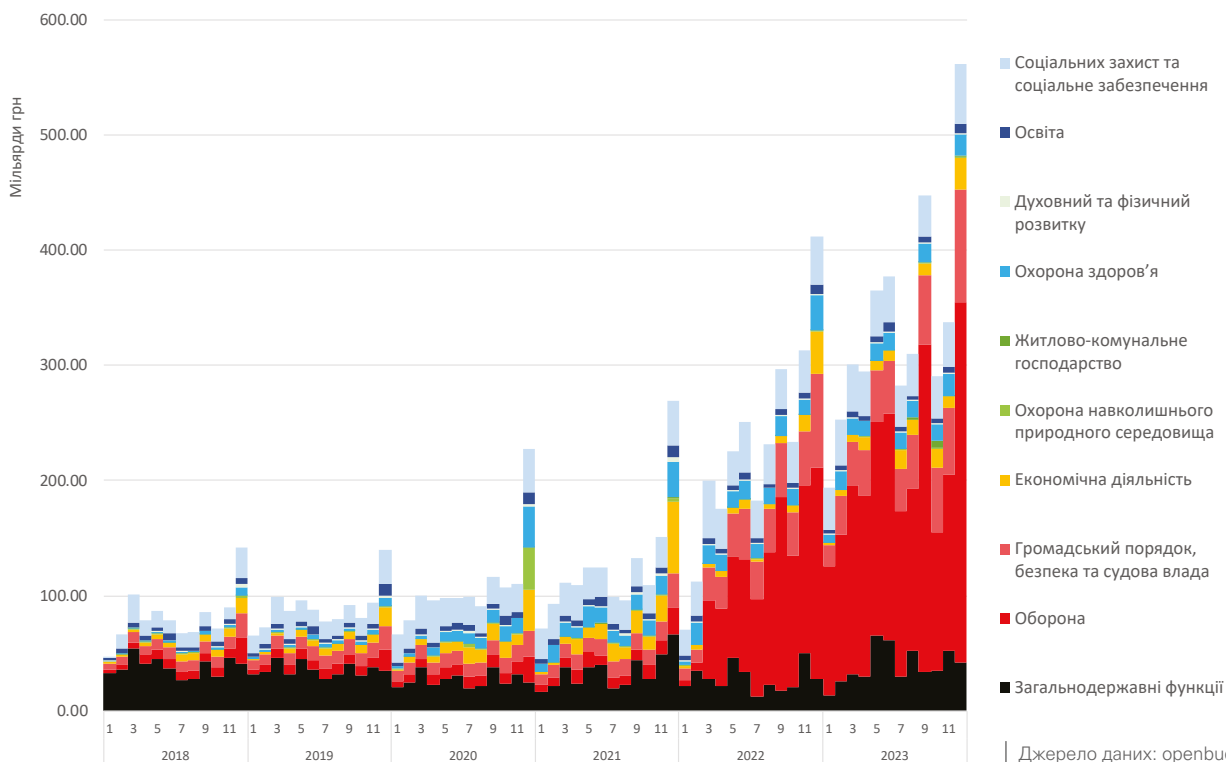
Джерело даних: Держстат

Фактичні ціни

Державні фінанси

Аж 57% видатків Державного бюджету у 2023 році було спрямовано на оборону. Ще 13,8% бюджету було витрачено на забезпечення громадського порядку, безпеки та судочинства.

Діаграма 3. Видатки держбюджету, помісячно, млрд грн, 2018-2022

Джерело даних: openbudget.gov.ua

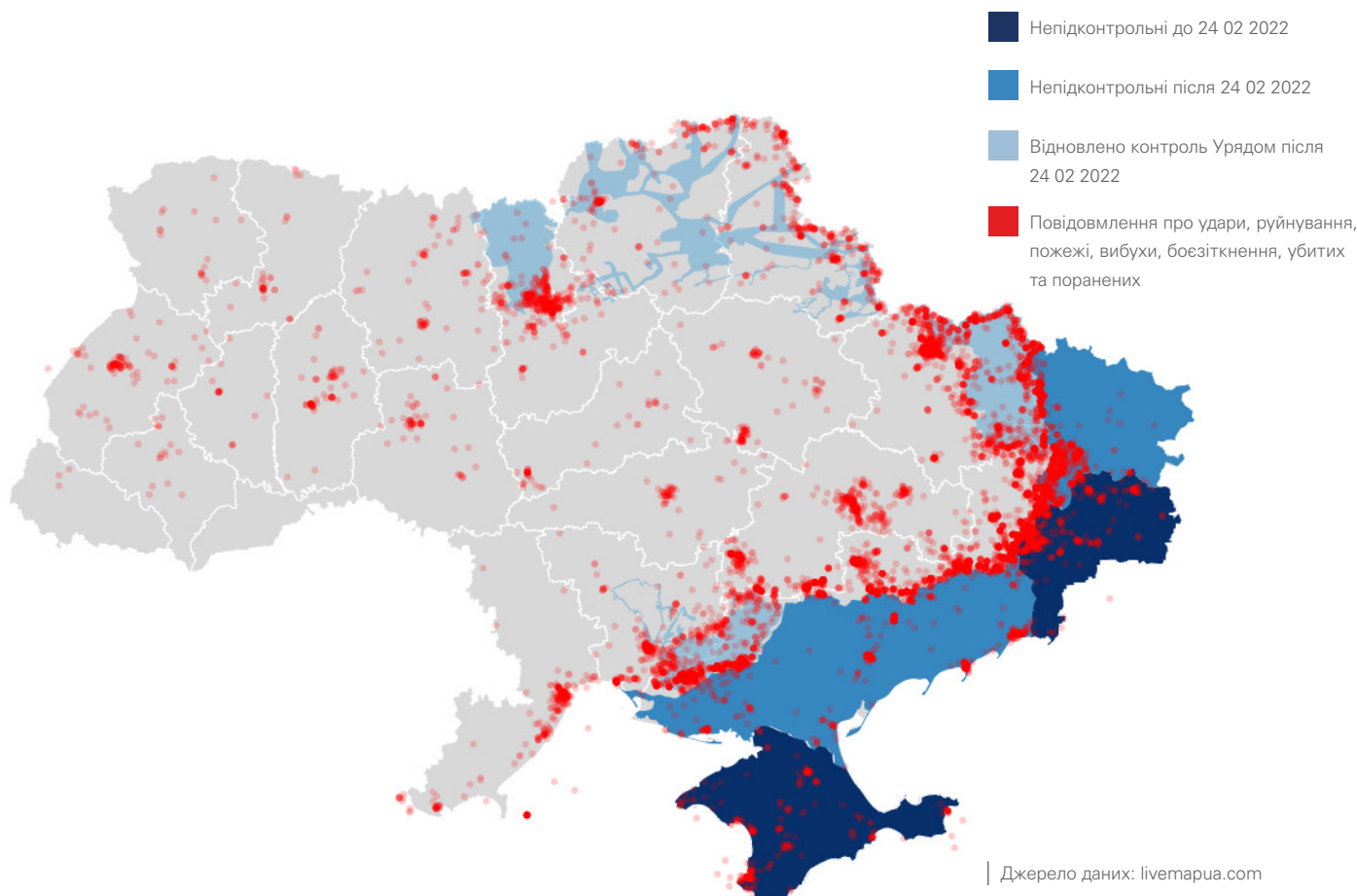
Загальний зведений бюджет (державний та місцеві бюджети разом) у гривневому еквіваленті зріс майже у 2,5 рази з 2021 до 2023 року. У доларовому еквіваленті він збільшився лише на 56%.

Видатки зведеного бюджету на освіту у 2023 році становили 73,6% від видатків 2021 року; видатки на охорону здоров'я — 79,7% від видатків 2021 року (у доларовому еквіваленті). Порівняно з 2021 роком у доларовому еквіваленті зросли лише видатки на соціальний захист.

Профіль гуманітарних ризиків

У 2023 році бойові дії продовжували спустошувати частини України, завдаючи значної шкоди цивільній інфраструктурі, зокрема житловим будинкам, школам, лікарням та інфраструктурі. У Херсонській області були перебої з постачанням товарів першої необхідності через катастрофічну повінь, спричинену руйнуванням Каховської дамби у червні 2023 року.

Діаграма 4. Території України підконтрольні та не підконтрольні Уряду (станом на лютий 2024)

У 2024 році гуманітарної допомоги в Україні потребують 14,6 мільйона людей — 40% населення. Близько 6,3 мільйона людей покинули країну і залишаються біженцями, переважно у Європі⁶.

Станом на 31 грудня 2023 року вартість відновлення та реконструкції оцінюється у майже 486 мільярдів доларів США, враховуючи, що на це піде (щонайменше) 10 років⁷. Станом на лютий 2024 року було підтверджено, що щонайменше 1 242 медичні заклади, 3 809 навчальних закладів, 1 108,5⁸ км водопровідних мереж та 301 молодіжний центр були пошкоджені або зруйновані.

Травми, спричинені війною, впливають на мільйони людей по всій Україні, 20% дітей потребують постійної гуманітарної та соціальної допомоги, а мешканці, які постраждали від активних бойових дій, та ВПО мають ще більші труднощі з доступом до соціальних послуг⁹.

У приблизно 4% домогосподарств з усієї країни принаймні одна дитина не проживає з сім'єю. Цей показник ще вищий на територіях, що постраждали від війни, особливо у східних регіонах.

⁶ OCHA, UNCHR, 2024

⁷ Світовий банк, 2024

⁸ Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2024

⁹ ЮНІСЕФ, 2023

Гендерний профіль

Україна взяла на себе кілька ключових міжнародних зобов'язань щодо сприяння гендерній рівності, включаючи ратифікацію Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) у 1981 році, прийняття Пекінської декларації у 1995 році та приєднання до Партнерства Біарріц у 2020 році. Країна також ратифікувала Стамбульську конвенцію у 2022 році та підписала рамкову угоду про співпрацю з ООН щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами. Крім того, Угода про асоціацію між ЄС та Україною, яка повністю чинності у 2017, спрямована на забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків.

Україна впровадила національне законодавство, стратегії та плани дій для просування гендерної рівності, включаючи статті Конституції, закони, поправки та стратегії з 2005 по 2023 роки, що охоплюють такі сфери, як рівні права, антидискримінація, запобігання домашньому насильству, рівність у військовій службі, гендерні квоти на виборах та скорочення гендерного розриву в оплаті праці.

З 2019 року Україна впровадила гендерно-орієнтоване бюджетування, скасувала обмеження на працевлаштування для жінок, запровадила рівну відпустку по догляду за дитиною для обох батьків та створила ролі та комісії для координації політики гендерної рівності.

Незважаючи на прогрес, гендерна нерівність в Україні все ще існує, а суспільні стереотипи часто покладають домашні обов'язки на жінок. Жінки непропорційно виконують неоплачувану домашню роботу, витрачаючи в середньому 36,2 години на тиждень порівняно з 14,8 годинами у чоловіків. Чоловіки мало залучені до догляду за дітьми, а жінки складають 92% одиноких батьків. Патріархальні норми перешкоджають участі жінок у прийнятті рішень та доступу до ресурсів, при цьому жінки недостатньо представлені на високих посадах, складаючи лише 21% Верховної Ради. Повномасштабна війна загострила ці проблеми, багато жінок стали основними годувальниками та опікунами.

З дитинства чоловіків в Україні часто вчать придушувати емоції та вдаватися до алкоголю, тютюну або насильства, що призводить до ризикованої поведінки та рідшого звернення за медичною допомогою. Це сприяє нижчій тривалості життя чоловіків (68 років) порівняно з жінками (78 років). Токсична маскуліність проявляється у високому рівні гендерного насильства, причому 67% жінок старше 15 років зазнають певної форми насильства. Війна загострила гендерну нерівність, збільшивши кількість повідомлень про домашнє насильство та розширивши гендерні розриви в зайнятості та заробітній платі. Жінки беруть на себе більше неоплачуваної роботи та обов'язків, які традиційно виконували чоловіки, тоді як підлітки-дівчата стикаються з підвищеним обсягом неоплачуваної доглядової роботи, що впливає на їхню освіту та дозвілля.

4. Сприятливе середовище

Законодавство

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини 27 лютого 1991 року (ще до проголошення незалежності). Україна підписала більшість основних договорів ООН з прав людини, включаючи Конвенцію про права дитини, Міжнародні пакти про громадянські та політичні права і про економічні, соціальні та культурні права, а також Конвенцію проти катувань. Також були прийняті два факультативні протоколи до Конвенції про права дитини. Однак три аспекти з документів ООН та Гаазької конвенції про міждержавне усиновлення ще не включені до українського законодавства. Відповідно до Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, Україна зобов'язалася захищати дітей, ліквідувати дитячу працю, покращувати здоров'я матерів і дітей та контролювати вживання алкоголю дітьми.

З моменту ескалації війни надходять повідомлення про тисячі дітей в Україні, яких примусово переміщують у непідконтрольні уряду райони або до Російської Федерації, а в деяких випадках — всиновлюють. Крім того, існують перешкоди, що заважають їх поверненню в Україну та возз'єднанню з родинами^{10, 11}.

Уряд України узгоджує національне законодавство з міжнародними зобов'язаннями щодо захисту прав дітей. Основні закони включають Сімейний кодекс, комплексний Закон України «Про охорону дитинства» та Національну молодіжну стратегію до 2030 р. У період з 2014 по 2018 роки було прийнято численні закони, укази, постанови та соціальні програми для захисту дітей. У травні 2018 року було затверджено «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», а в червні 2021 року — Стратегію людського розвитку до 2025 року.

Урядування у сфері прав дитини

Три ключові органи здійснюють нагляд за захистом прав дитини: Міністерство соціальної політики, Національна соціальна сервісна служба та Державна служба у справах дітей.

Міністерство соціальної політики займається формуванням та реалізацією політики у сфері соціального забезпечення та прав дітей, хоча його подвійна роль може викликати конфлікти. Національна соціальна служба забезпечує дотримання законодавства про соціальну підтримку, а Державна служба з питань дітей зосереджується на захисті дітей, підтримці сімей та усиновленні. Інші міністерства, зокрема освіти, охорони здоров'я, юстиції, внутрішніх справ, закордонних справ, реінтеграції та фінансів, також відіграють важливу роль у захисті прав та добробуту дітей.

У вересні 2023 року Україна створила Державну службу з питань дітей, яка займається захистом прав дітей, соціальною підтримкою, здоров'ям та відпочинком, а також сімейним доглядом та усиновленням. Вона координує діяльність із захисту дітей, аналізує відповідність законодавства Конвенції ООН про права дитини та контролює дотримання законів про захист дітей. Служба буде вести облік сиріт, потенційних усиновлювачів та дітей у складних умовах, а також підтримувати різні централізовані інформаційні системи, включаючи бази даних про ВПО, соціальні послуги, інвалідність та заклади охорони здоров'я та відпочинку для дітей.

Моніторинг прав дітей

Комплексна система моніторингу прав дитини (CRM) є важливою для відстеження прогресу, прийняття обґрунтованих політичних рішень та надання своєчасної підтримки на основі надійних даних. Міністерство соціальної політики є центральним органом у CRM та захисті прав дітей, але стикається з фінансовими, кадровими та операційними викликами. Різні органи, такі як Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства, Координаційний штаб з питань захисту прав дітей в умовах воєнного стану та Державна служба України з питань дітей, були створені для моніторингу прав дітей. Однак парламентські комітети не повністю використовують своє стратегічне положення, а Уповноважені з прав дитини відіграють важливу роль у моніторингу.

В Україні відсутні узгоджені державні політики щодо моніторингу прав дитини, що призводить до фрагментованих та некоординованих зусиль. Ця неефективність перешкоджає захисту та добробуту дітей. Відсутність надійних управлінських структур та комплексної системи моніторингу підриває ефективне виконання та оцінку політик щодо прав дитини. У листопаді 2018 року Україна представила Комітету ООН з прав дитини Консолідовану V та VI періодичну національну доповідь про виконання державою положень Конвенції ООН про права дитини за 2011–2017 роки.

У 2018 році Альтернативна доповідь CRM була підготовлена Офісом Омбудсмана, а «тіньова доповідь» CRM — Українською мережею за права дитини. У травні 2018 року було затверджено Загальнодержавну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, окреслюючи заходи для забезпечення прав дитини. Хоча початковий проект плану дій на наступний період був розроблений, він залишається незавершеним.

¹⁰ ОНЧНР, 2023

¹¹ Міжнародний кримінальний суд, 2023

Навіть до ескалації війни у 2022 р. в Україні було недостатньо детальних дезаггегованих даних про проблеми, пов'язані з дітьми (останній перепис був у 2001, а MICS – у 2012). Ситуація погіршилася через воєнний стан, що обмежує точність даних про добробут дітей. Залежність від адміністративних даних часто залишає незареєстрованих дітей поза увагою, а децентралізація ще більше погіршила якість даних. На рівні громад немає єдиної системи статистики, а міністерствам бракує формальних механізмів обміну даними.

Проблеми координації між державними органами, які збирають власні дані, перешкоджають ефективному аналізу та плануванню добробуту дітей в Україні. Відсутність консолідованих даних підриває оцінку та планування програм. Державна служба статистики України очолює зусилля з моніторингу ЦСР, але координація між зацікавленими сторонами потребує покращення. Модернізація статистичних процесів, впровадження нових методологій та інтеграція нових джерел даних є необхідними. Посилення субнаціональної статистики та покращення поширення і комунікації даних є важливими для точного моніторингу та обґрунтованого прийняття рішень, що сприяє сталому розвитку.

Найбільшим викликом у доступності даних для України є відсутність офіційних, надійних та детальних даних про населення, оскільки останній перепис був проведений у 2001 році. Цей тривалий розрив збільшив невизначеність щодо кількості та складу населення. Повномасштабна війна та воєнний стан ще більше ускладнили ситуацію, оскільки Державна служба статистики України припинила публікацію даних про населення через питання чутливості та точності. Публікація багатьох офіційних статистичних показників може відновитися протягом трьох місяців після закінчення воєнного стану.

Порівняння довоєнної офіційної статистики з останніми оцінками населення UNFPA виявляє недоліки в офіційних даних, такі як недооблік у міських районах та переоблік у сільських районах. Внутрішня міграція відстежувалась гірше, і є прогалини в статистиці молоді. Комплексний та точний збір даних у різних сферах є важливим для задоволення потреб української молоді. Медична статистика, хоча й цінна, страждає від відсутності детальної дезаггегатії. Подібні проблеми існують у статистиці освіти, кримінальної та судової статистики. Використання індивідуальних даних пацієнтів з електронної системи охорони здоров'я може значно покращити точність та корисність даних.

5. Права дітей (проаналізовані виміри)

Здоров'я й харчування

Система охорони здоров'я

Війна завдала шкоди сфері охорони здоров'я в Україні у розмірі близько 1,4 мільярда доларів США¹². За даними Міністерства охорони здоров'я, до війни у сфері охорони здоров'я налічувалося 9 925 державних закладів. З них 1 718 (12,5% всіх закладів) були частково або повністю пошкоджені на момент поточного оцінювання¹³. Збитки у сфері охорони здоров'я оцінюються в 17,8 млрд доларів США, а загальна вартість відновлення та реконструкції становитиме в 14,2 млрд доларів США протягом 10 років¹⁴. Руйнування Каховської дамби в червні 2023 року мало дуже суттєвий вплив на сферу охорони здоров'я, ускладнивши надання необхідної медичної допомоги та послуг громадського здоров'я.

Водночас система охорони здоров'я продемонструвала значний рівень стійкості з часу ескалації війни¹⁵. За словами одного з опитаних експертів, міжнародні організації спочатку спрямовували свої зусилля на класичне реагування на надзвичайні ситуації (тобто заміщення місцевої системи охорони здоров'я у разі її колапсу). Швидко стало зрозуміло, що потреби в заміщенні функцій системи охорони здоров'я немає.

Проблеми з даними в охороні здоров'я в Україні включають недостатнє використання для розробки політики, неповні або неправильні дані в системі e-Health, відсутність інтеграції між медичними інформаційними

¹² Світовий банк, 2024

¹³ МОЗ, 2024

¹⁴ Світовий банк, 2024

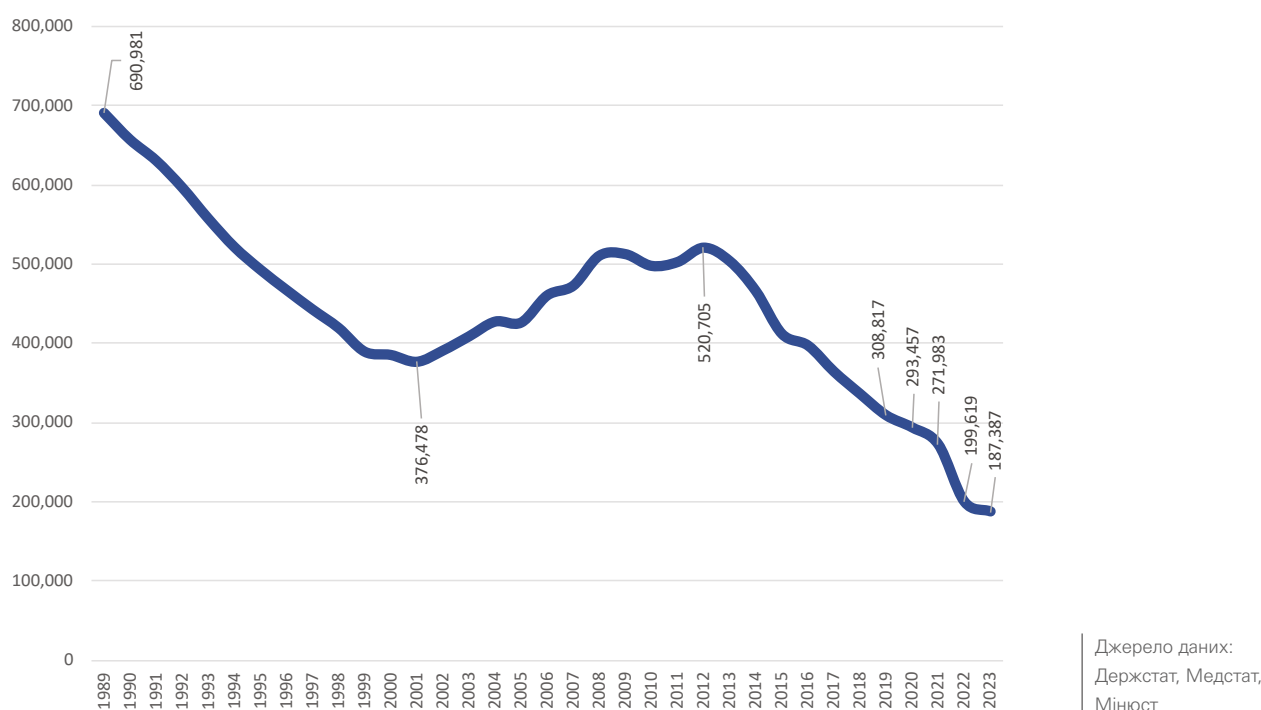
¹⁵ ВООЗ, 2024

системами та лабораторними тестами, обмежений доступ пацієнтів до електронних медичних записів, неточні дані та обмежену аналітику, обмежені ресурси та низькі зарплати, а також недостатній контроль і покарання за шахрайство з введенням даних. Постачальники часто розглядають систему e-Health переважно як інструмент фінансової звітності, а НСЗУ не приділяла належної уваги якості даних під час війни.

Здоров'я матерів, дітей та новонароджених

Досягнувши піку в 520 705 живонароджених дітей у 2012 році, кількість народжень в Україні неухильно знижується вже більше десяти років. Після ескалації війни кількість народжень впала на 28% — до близько 200 тисяч живонароджених у 2022 році та близько 187 тисяч у 2023 році.

Діаграма 5. Кількість живонароджених в Україні, 1989-2023

У сільській місцевості рівень дитячої смертності серед усіх вікових груп протягом 2008–2020 років був вищим, ніж у містах. У 2020 році для сільської місцевості коефіцієнт смертності у віці 0–4 роки становив 9,64 на 1000 живонароджених дітей, для міст — 7,64. Ця тенденція, найімовірніше, збережеться і в 2022 та 2023 роках. Коефіцієнт неонатальної смертності становив 5 на 1000 живонароджених (2021 рік), що свідчить про дещо вищий рівень, ніж у Європейському регіоні¹⁶.

Кількість народжень зменшилася нерівномірно в різних областях. Найбільше падіння – в областях, постраждалих від війни (як з 2014, так і з 2022 року). Водночас у таких регіонах, як Київська область та місто Київ, у 2023 році спостерігалось відносне зростання.

Показники дитячої смертності також сильно відрізняються за областями. Історично найвищий рівень дитячої смертності у віці 0–4 роки спостерігається в Закарпатській (13,25 на 1000 живонароджених, середній показник за 2008–2020 роки), Кіровоградській та Донецькій областях. Найнижчий — у Київській області (7,21, середній показник 2008–2020 рр.), м. Києві, Полтавській, Тернопільській областях¹⁷.

¹⁶ Світовий банк, 2022

¹⁷ Держстат, 2024

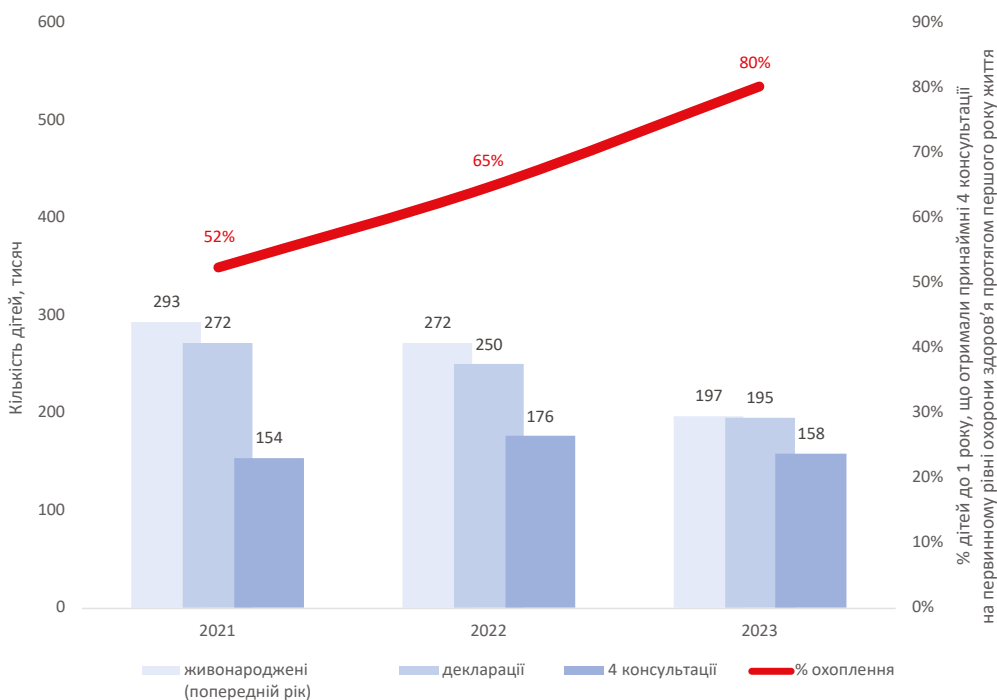

Рівень доступності послуг з охорони здоров'я матерів та новонароджених в країні становив 88,6% у 2023 році. Цей показник нижчий в постраждалих від конфлікту регіонах, таких як Донецька та Херсонська області¹⁸.

Як зазначив один з опитаних експертів, бракує галузевих стандартів надання допомоги при неонатальних патологіях, що призводить до регіональних відмінностей у результатах лікування. Спеціалізована допомога значно збільшує шанси матері та дитини залишитися здоровими, але в регіонах з недостатньою увагою місцевої влади через фінансові міркування пріоритетом є пологи, а не оптимальний догляд, що призводить до негативних наслідків. Місцеві лікарі можуть не мати достатньої кваліфікації, що може призвести до неадекватного лікування, особливо недоношених немовлят, транспортування яких збільшує ризик інвалідизації. Більше того, переведення після пологів є непрямим показником того, що пологи відбулися на низькому, неналежному рівні перинатальної допомоги. В Україні відсутність стандартизованих процесів призводить до нерівномірного доступу до спеціалізованої неонатальної допомоги порівняно з розвиненими країнами, де заклади запрошують лікарів з інших закладів у разі потреби.

За даними НСЗУ, частка дітей, які отримали щонайменше 4 консультації на первинному рівні медичної допомоги протягом першого року життя, зросла з 52% у 2021 році до 80% у 2023 році¹⁹.

Діаграма 6. Моніторинг розвитку дитини протягом першого року життя на рівні первинної медичної допомоги, 2021-2023

Джерело даних: NHSU

Порівняння кількості живонароджених (загальна кількість дітей до 1 року), кількості декларацій для цих дітей, кількості дітей, що досягли 1 року та мали принаймні 4 консультації на первинному рівні охорони здоров'я протягом першого року життя.

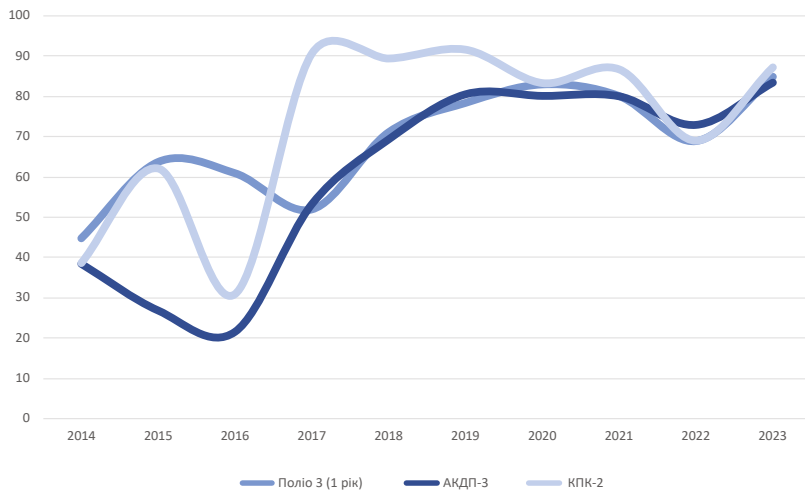
¹⁸ БООЗ, 2023

¹⁹ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2024

Імунізація

Україна має один з найнижчих показників вакцинації в Європейському регіоні згідно із Всесвітньою організацією охорони здоров'я²⁰, нижче 95% у 2023 році. Втім, частка дітей, які отримали другу дозу вакцини проти кору, зросла з 69% до 87% у 2022–2023 роках²¹.

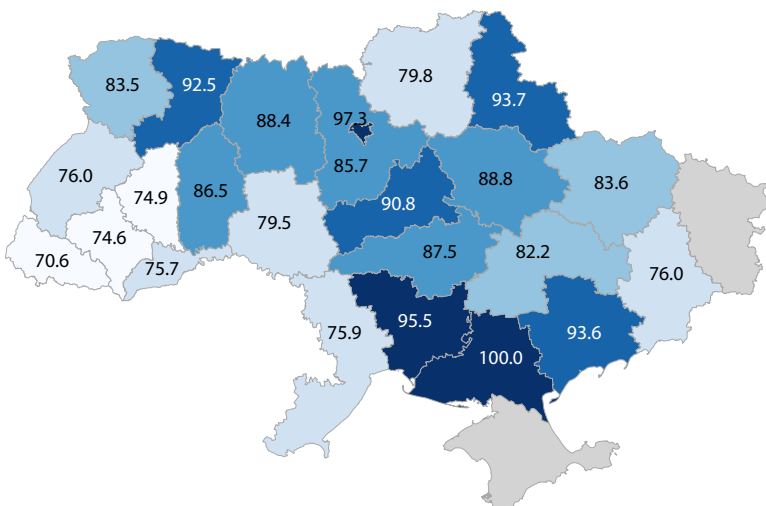
Діаграма 7. Окремі показники вакцинації, %, 2014–2023

Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Рівень імунізації статистично не відрізняється за статтю, водночас існують регіональні розбіжності.

Діаграма 8. Показники щеплень АКДП-3, %, за регіонами, 2023

Джерело даних: УкрВак / ЦГЗ МОЗ

Зусилля держави, пов'язані з імунізацією, в цілому позитивні. Політична воля та сильна підтримка лікарів сприяють цьому. Центри з контролю та профілактики захворювань (ЦКПЗ) відіграють вирішальну роль у керівництві зусиллями з імунізації на обласному рівні. Однак проблеми залишаються, зокрема недостатня кількість ліцензій на регіональні склади вакцин та недоліки у прогнозуванні та оцінюванні потреб. Для вирішення проблем воєнного часу потрібні оновлені підходи. Приблизно 80% регіональних Центрів контролю та профілактики захворювань не мають можливості отримати ліцензії. У деяких випадках не вистачає приміщень, а в інших — приміщення не відповідають зазначеним вимогам. Збір даних про вакцинацію існує окремо від системи електронної охорони здоров'я, а дані про постачання вакцин містяться в окремій системі моніторингу. Програма імунізації використовує застарілу базу даних «УкрВак», яка є обов'язковою лише для комунальних закладів. Ставлення до вакцинації покращилося, навіть під час війни, але антивакцинальні настрої все ще широко поширені.

²⁰ ВООЗ, 2024²¹ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2024

Харчування

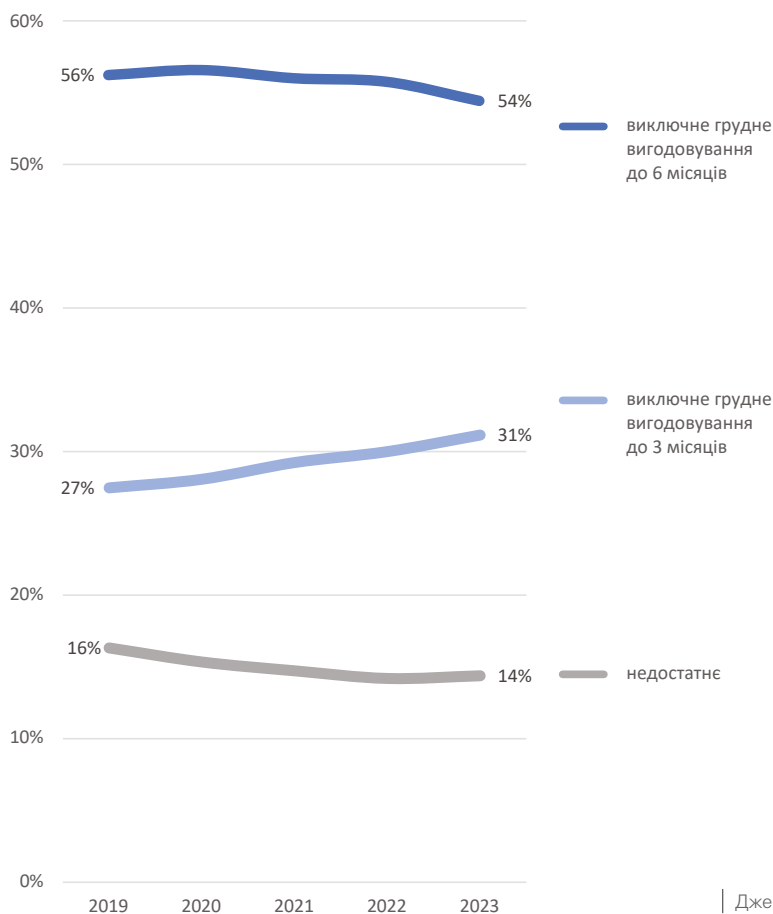
І без того низькі довоєнні показники грудного вигодовування протягом перших шести місяців життя залишаються менш ніж оптимальними (15–50%²² за оцінками 2023 року). Незважаючи на обмежену географію, дослідження 2023 року²³ містить всебічний огляд поточних практик годування дітей грудного та раннього віку в Україні. Рівень виключно грудного вигодовування зріс до 51% у 2023 році з 26% у 2015 році. Рівень годування сумішшю скоротився до 58%, порівняно з 68% у 2015 році. Матері з вищою освітою значно частіше вигодовували лише груддю (61% проти 35%) та менше годували сумішшю (51% проти 67%) порівняно з матерями, які закінчили лише середню школу. Хоча багато пологових будинків в Україні мають статус «дружніх до дитини», лише деякі з них дотримуються цих принципів, зокрема вони порушують Міжнародний кодекс маркетингу заміників грудного молока, часто підштовхуючи матерів до використання молочних сумішей із самого початку.

На різних рівнях охорони здоров'я (включаючи пологові будинки, центри перинатального догляду та заклади первинної ланки) медичні працівники мають слабкі знання, низьку спроможність і слабку відданість підтримці успішного початку та продовження грудного вигодовування.

За даними медичної статистики МОЗ, близько 54% спостережуваних дітей віком до 1 року перебували на виключно грудному вигодовуванні до 6 місяців, а 31% — до 3 місяців.

Водночас частка дітей, які перебувають на виключно грудному вигодовуванні до 6 місяців, зменшується, тоді як частка дітей, які перебувають на грудному вигодовуванні лише до 3 місяців, зростає²⁴.

Діаграма 9. Грудне вигодовування дітей до 1 року, 2019-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

²² International Medical Corps, 2023

²³ International Medical Corps, 2023

²⁴ Медична статистика МОЗ України, 2024

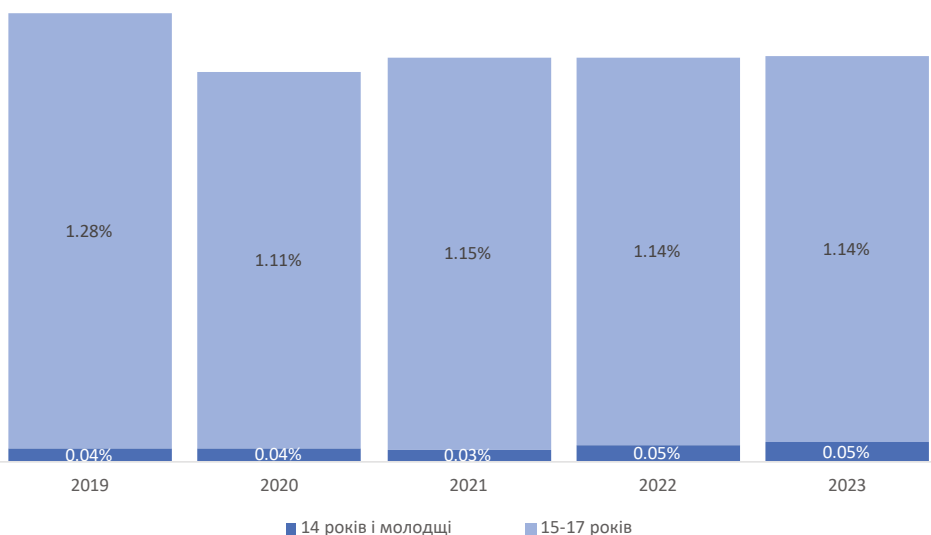
Фізичне, психічне та репродуктивне здоров'я підлітків

У 2023 році (на кінець року) налічувалося 159 тисяч дітей з інвалідністю, що відповідає рівню 2016 року (але враховуючи те, що в цілому в країні стало на 25% менше дітей, це зростання). З них 35 тисяч — у віці 15–17 років (або 4% з 880 тисяч населення у віці 15–17 років²⁵). Найбільш поширеними захворюваннями серед підлітків з інвалідністю: вроджені вади: 8,5 тис., розлади психіки та поведінки (F00-F99): 6 тис., хвороби центральної нервової системи: 5 тис., ендокринні хвороби: 4 тис., розумова відсталість (F70-F79): 3,2 тисячі. Станом на кінець 2022 року 58% підлітків з інвалідністю (15–17 років) — хлопці (20230), 42% — дівчата (14849²⁶).

Існують дуже сильні регіональні розбіжності щодо проживання підлітків (15–17 років) з інвалідністю. Найвищі показники підлітків з інвалідністю у 2022 році були в Миколаївській (102 на 1000 осіб віком 15–17 років), Донецькій (66 на 1000), Харківській (56), Херсонській (55), Чернігівській (51) областях. Найнижчі: Київська область (27 на 1000), м. Київ (28), Полтавська (34), Львівська (35 на 1000 осіб віком 15–17 років²⁷).

Частка ранніх вагітностей (пологи у матерів віком 17 років і молодше) була досить сталою протягом багатьох років і становила менше 2% від усіх пологів, згідно з даними медичної статистики. У 2022 році було зафіксовано 2 256 пологів матерів-підлітків (15–17 років) і 94 — матерів віком 14 років і молодше²⁸.

Діаграма 10. Частка пологів у матерів-підлітків (% від усіх пологів), 2019-2023

Джерело даних: Медстат /МОЗ

Близько половини матерів віком 14 років і молодше зареєстровані у Закарпатській області.

До ескалації війни у 2022 році приблизно 10% українського населення жили з певним ступенем психічних розладів²⁹. Війна погіршила стан психічного здоров'я, вплинувши на приблизно 25% населення, і загострила існуючі потреби у послугах із охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (МНПСС³⁰). Майже 61% батьків вважають, що їхні діти мають ознаки стресу та поганого сну³¹; 24% молодих людей у віці 14–24 років вважають, що їхній психологічний стан погіршився; а 11% вважають, що їм потрібна психологічна допомога³².

Аналіз взаємодії батьків та підлітків зі службами охорони психічного здоров'я виявив кілька ключових моментів. Хоча аутизм залишається найпоширенішою причиною звернення до психіатра, помітно зросла кількість випадків, пов'язаних зі стресовими та адаптаційними розладами. На думку експертів, суспільна стигматизація, пов'язана з психічними розладами, залишається значною, особливо серед старшого покоління. Однак у дітей ця стигматизація може бути менш вираженою. Такі фактори, як пандемія та війна, зробили молоде покоління більш інтровертним через зниження рівня соціалізації під час карантину через COVID-19.

²⁵ TransMonEE / Держстат, 2023

²⁶ Медична статистика МОЗ України, 2024

²⁷ Медична статистика МОЗ України, 2024

²⁸ Медична статистика МОЗ України, 2024

²⁹ Центр стратегічних та міжнародних досліджень, 2023

³⁰ Reuters, 2023

³¹ Цедос, 2023

³² Світовий банк, 2024

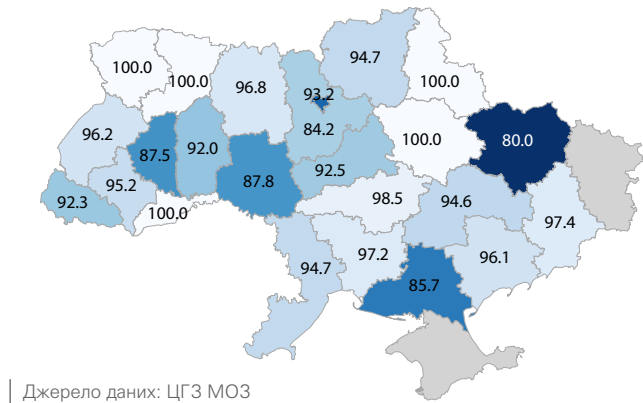
ВІЛ / СНІД

Україна посідає друге місце за масштабами епідемії ВІЛ-інфекції в Європейському регіоні ВООЗ. Приблизно 250 000 людей живуть з ВІЛ (ЛЖВ): 120 000 жінок, 130 000 чоловіків та 2 700 дітей (0–14 років³³).

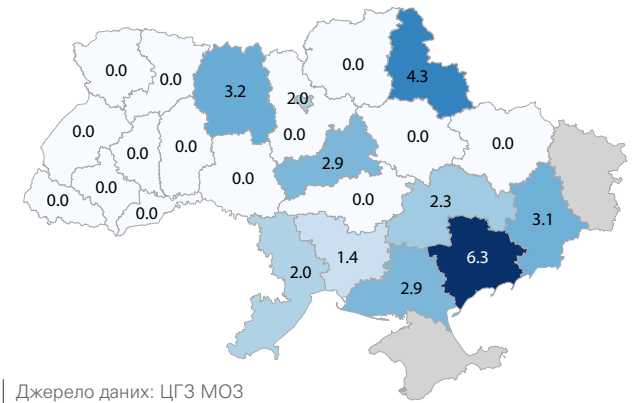
Смертність від СНІДу зросла на 14% у 2023 році (1 473 проти 1 293 у 2022 році) після років стабільного зниження, тоді як кількість нових випадків ВІЛ-інфекції знизилася на 5% у 2023 році (11 653 нових випадки). Кількість дітей, народжених ВІЛ-позитивними матерями, також була найнижчою за останні роки (1137 у 2023 році). Україна була єдиною країною в регіоні Східної Європи та Центральної Азії, де уряд фінансував базовий пакет послуг з профілактики ВІЛ серед ключових груп населення з державного бюджету.

Більшість регіонів досягли глобального цільового показника ВООЗ щодо передачі ВІЛ від матері до дитини (2-0%), за винятком Запорізької (6,3%), Сумської (4,3%), Житомирської (3,2%), Донецької (3,1%), Черкаської (2,9%), Херсонської (2,9%) та Дніпропетровської областей (2,3%)³⁴.

Діаграма 11. Охоплення вагітних антиретровірусною терапією за регіонами, %, 2022 ³⁵

Діаграма 12. Рівень передачі ВІЛ від матері до дитини за ранньою діагностикою ВІЛ у новонароджених, 2022 ³⁶

Проблемні місця та стратегії

Охорона здоров'я матерів, новонароджених і дітей

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Застаріла/недостатня нормативно-правова база та стандарти надання інтегрованих, людино-орієнтованих, підзвітних та ґендерно трансформативних послуг з охорони здоров'я матері та дитини (перинатальна допомога, відвідування на дому, ППМД, ранній розвиток / ранні втручання). Фрагментована медична інформаційна система (МІС), якій бракує якісних гармонізованих даних для обґрунтованого планування та ухвалення рішень на центральному та місцевому рівнях у сфері ПМСД.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Оновлення нормативно-правової бази для надання та моніторингу якісних, підзвітних, орієнтованих на людину, ґендерно чутливих послуг відповідно до стандартів ВООЗ/ЄС. Покращення якості даних та інтероперабельності медичних інформаційних систем
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спроможності субнаціональної системи охорони здоров'я забезпечити безперервний доступ до якісних, справедливих та інклюзивних послуг з охорони здоров'я/ПЗПСП на стаціонарі та вдома, зокрема належне направлення.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Покращення навичок та знання медичного персоналу з питань охорони здоров'я (перинатальна допомога, відвідування на дому, ПІІК для імунізації, управління вакцинами, ПЗПСП/MhGAP, харчування, ґендерні питання, домашні візити).

³³ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2022

³⁴ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2022

³⁵ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2023

³⁶ Центр громадського здоров'я МОЗ, 2023

Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатні знання та дезінформація заважають батькам та опікунам звертатися за послугами з охорони здоров'я, імунізації та ПЗПСП через недостатню обізнаність. Брак спроможності та обізнаності серед батьків та опікунів щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, забезпечення фінансування та впровадження обґрунтованих заходів на рівні соціальних і поведінкових змін (СПЗ) та спільнот з питань ЗМД та ПЗПСП, що базуються на доказах. Розробка та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбрів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, ґендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

Імунізація

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність оновленої політики імунізації та ефективного управління вакцинами на всіх рівнях системи охорони здоров'я Фрагментована медична інформаційна система (MIS), якій бракує якісних гармонізованих даних для обґрунтованого планування та ухвалення рішень на центральному та місцевому рівнях у сфері ПМСД.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Адаптація та фінансування оновленої політики імунізації, прогнозування та закупівля вакцин. Покращення якості даних та інтероперабельності MIS.

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спроможності субнаціональної системи охорони здоров'я забезпечити безперервний доступ до якісних, справедливих та інклюзивних послуг з охорони здоров'я/ПЗПСП на стаціонарі та вдома, зокрема належне направлення. Частка нестандартного обладнання для зберігання вакцин — близько 50% від рівня надання послуг, особливо в контексті поточної кризи з електроенергією. Виклики, пов'язані з прогнозуванням, розподілом та моніторингом використання вакцин.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Виділення ресурсів на відновлення пошкоджених ЗОЗ та забезпечення ресурсами. Покращення навичок та знання медичного персоналу з питань охорони здоров'я (перинатальна допомога, відвідування на дому, ПІК для імунізації, управління вакцинами, ПЗПСП/MhGAP, харчування, ґендерні питання, зокрема НВ). Інтеграція стійких форм надання послуг на рівні громад (готовність, реагування, охоплення) у місцеву систему ЦГЗ, включно з фізичною реабілітацією дітей, які постраждали від війни. Продовження модернізації інфраструктури холодового ланцюга для забезпечення відповідності світовим стандартам. Розбудова спроможностей відповідних посадових осіб на національному та обласному рівнях щодо прогнозування, планування розподілу та моніторингу використання вакцин.

Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність довіри, недостатні знання та дезінформація заважають батькам та опікунам звертатися за своєчасними послугами з імунізації. Відсутність спроможності та обізнаності серед батьків та опікунів щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, фінансування, впровадження та контроль інтервенції з СПЗ з батьками та опікунами, щоб спонукати їх звертатися за своєчасними послугами з імунізації, орієнтованими на потреби людини. Розробка, забезпечення фінансування та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбрів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, ґендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

Охорона здоров'я підлітків

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня якість науково обґрунтованих послуг з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП), що надаються дітям, підліткам та молоді.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка науково обґрунтованих цифрових рішень для надання послуг з ПЗПСП підліткам та молоді.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак довіри, знань та стигматизація заважають підліткам, батькам та опікунам звертатися за послугами з ПЗПСП. Відсутність серед батьків спроможності та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для раннього здоров'я та розвитку дітей раннього віку та підлітків.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, фінансування, впровадження та контроль інтервенції з СПЗ з батьками та опікунами з метою формування позитивного ставлення до харчування та ПЗПСП. Розробка, забезпечення фінансування та впровадження міжсекторальної комплексної програми для батьків з метою підвищення спроможності та обізнаності батьків/опікунів, медсестер/медбратів та медичних працівників щодо забезпечення позитивного, ґендерно трансформативного та дбайливого догляду за дітьми з раннього віку.

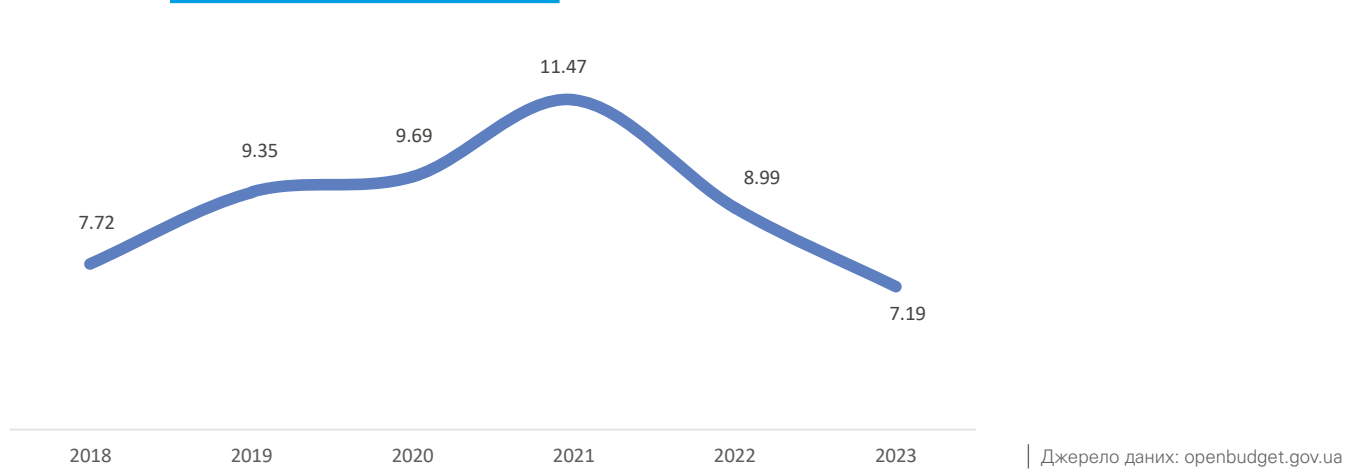
Освіта

Система освіти

Війна суттєво вплинула на сферу освіти. У період з лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року освітній інфраструктурі було завдано шкоди вартістю приблизно 5,6 мільярда доларів США, що включає пошкодження 3 583 навчальних закладів та руйнування 394³⁷.

Державні витрати на освіту скоротилися на 26% у період з 2021 по 2023 рік (або на 3 мільярди доларів США) — з майже 15% усіх державних витрат у 2021 році до лише 6,6% у 2023 році.

Діаграма 13. Видатки зведеного бюджету (державного та місцевих бюджетів разом) на освіту, млрд дол. США, 2018-2023 рр.

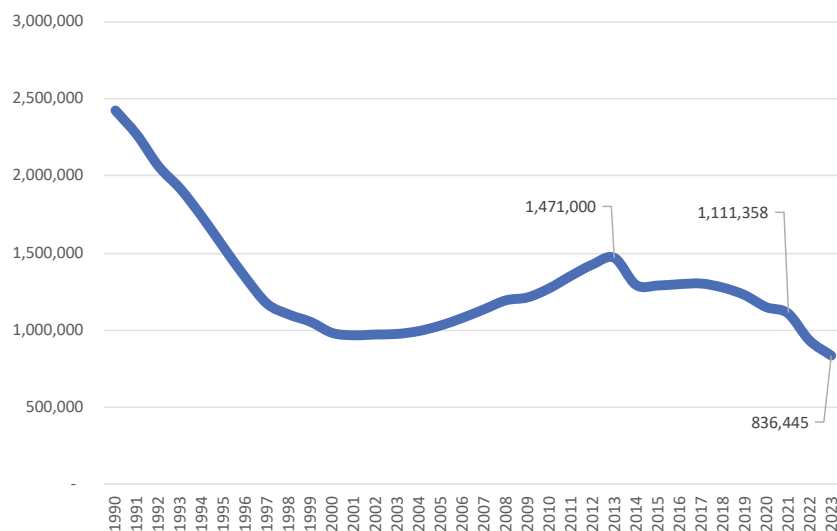
Загалом 5 117 618 дітей (0–17 років) відвідували освітні заклади станом на кінець 2023 року (дошкільні заклади: 836 445; середні школи: 3 860 023; професійно-технічні: 133 173, заклади передвищої освіти: 181 219; заклади вищої освіти: 106 758).

³⁷ Світовий банк, 2024

Дошкільна освіта

Кількість закладів дошкільної освіти в Україні з 1990 року скоротилася майже вдвічі: з 24,5 тисяч до менш ніж 13 тисяч у 2023 році.

Діаграма 14. Діти у дитячих садках України, 1990-2023

Джерело даних: Держстат /
Інститут освітньої аналітики

З 2021 року кількість дітей у закладах дошкільної освіти скоротилася на 25% — через втрати контролю за рядом територій та виїзд багатьох матерів з дітьми з України після ескалації війни у 2022 році. Станом на кінець 2023 року загалом 836 445 дітей відвідували дитячі садки, з них близько 74% — очно, 14% — онлайн, а 10% — у змішаній формі³⁸.

Близько 77% усіх дітей, що відвідують дитсадки, живуть у містах, а 23% — у сільській місцевості. За даними Державної служби статистики у 2022 році 84% дітей у віці від трьох до п'яти років у містах відвідували ЗДО, тоді як у сільській місцевості цей показник становив лише 53%³⁹. Кількість дітей, що відвідують дитсадки у містах падає швидше, тоді як у сільській місцевості ситуація стабільніша.

Близько 7% дітей у дошкільних навчальних закладах мають особливі освітні потреби (55 361 дитина), з яких лише 24% перебувають в інклюзивних групах. Діти з інвалідністю становлять менше 1% від загальної кількості дітей, зарахованих до закладів дошкільної освіти.

Середня освіта

В умовах, коли 13% освітньої інфраструктури пошкоджено або зруйновано війною, а 20% початкових і середніх шкіл не працюють через недостатній доступ до укриттів⁴⁰, половина з 3,8 мільйона школярів країни покладається на онлайн або змішане навчання⁴¹. Дистанційне навчання, стрес і травми під час пандемії та війни призвели до значних проблем у процесі навчання та набуття навичок.

Кількість як загальноосвітніх шкіл, так і учнів поступово зменшувалася з 1990-х років. На кінець 2023 року було 12,701 шкіл, 390,089 учителів, та 3,906,174 учнів.

За останніми даними Державної служби статистики України, понад 90% дітей віком 10–14 років отримують загальну середню освіту.

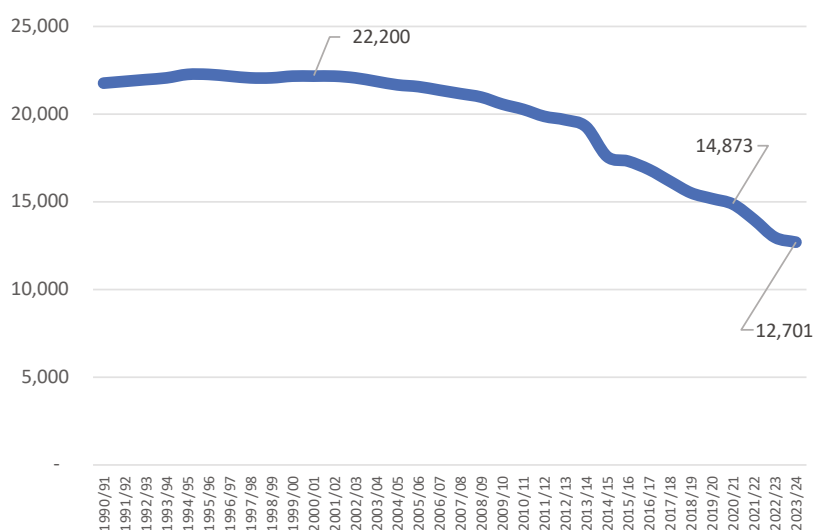
³⁸ Інститут освітньої аналітики, 2024

³⁹ Держстат, 2022

⁴⁰ Світовий банк, 2024

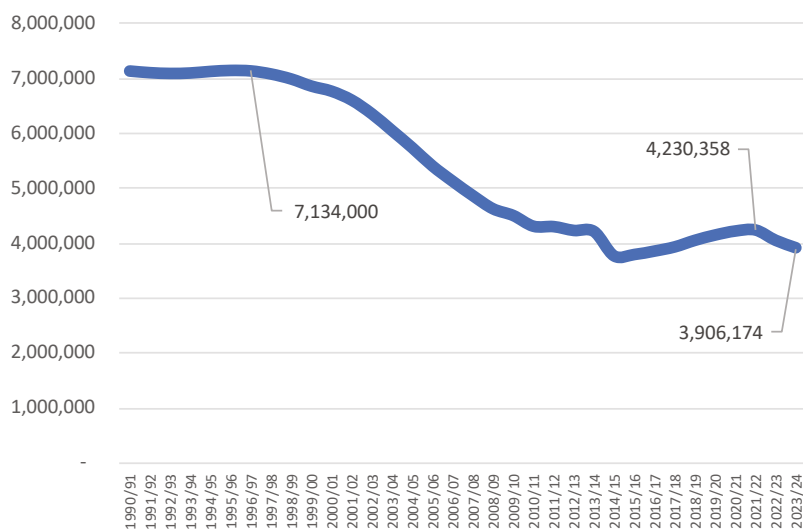
⁴¹ Інститут освітньої аналітики, 2024

Діаграма 15 Кількість загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл) на початок навчального року 1990-2023

Джерело даних: Держстат

Діаграма 16. Кількість дітей у початковій та середній освіті (учнів) на початок навчального року, 1990-2023

Джерело даних: Держстат

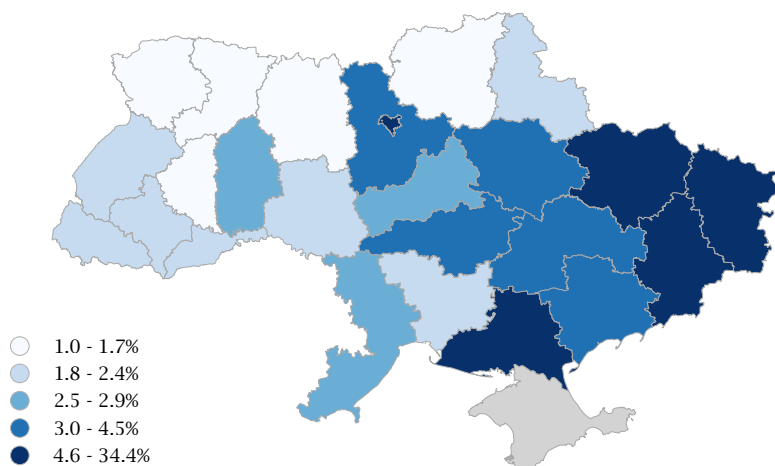
В областях, що постраждали від війни, на доступність освіти впливають питання безпеки. Безпека впливає на формати навчання, а традиційне очне навчання часто неможливе через обстріли та інші обмеження.

Найбільша частка дистанційного навчання припадає на південні та східні області.

Діти з малозабезпечених сімей⁴² становлять 2,2% від загальної кількості школярів, діти з інвалідністю — 1,5%, діти з особливими освітніми потребами — 1,3% (в інклюзивних групах — 1,0%), діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування — 1,0%.

⁴² Малозабезпечена сім'я - це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї.

Діаграма 17. Частка ВПО серед учнів середньої освіти (2023/2024)

Джерело даних: Інститут освітньої аналітики

За кордоном також проживає 392 776 учнів, які все ще навчаються в українських середніх школах, 62% з яких беруть участь у навчальному процесі за допомогою дистанційного навчання⁴³.

Що стосується результатів навчання, то Програма міжнародного оцінювання учнів (PISA) оцінює компетенції 15-річних учнів у читанні, математиці та природничих науках. Результати PISA-2022 показали не лише нижчий рівень грамотності українських учнів з математики, читання та природничих наук, ніж у середньому по країнах ОЕСР, а більші освітні втрати порівняно з 2018 роком. Відповідно до стандартів PISA, вони еквівалентні шести місяцям навчання природничих наук, одному року математики та двом рокам читання.

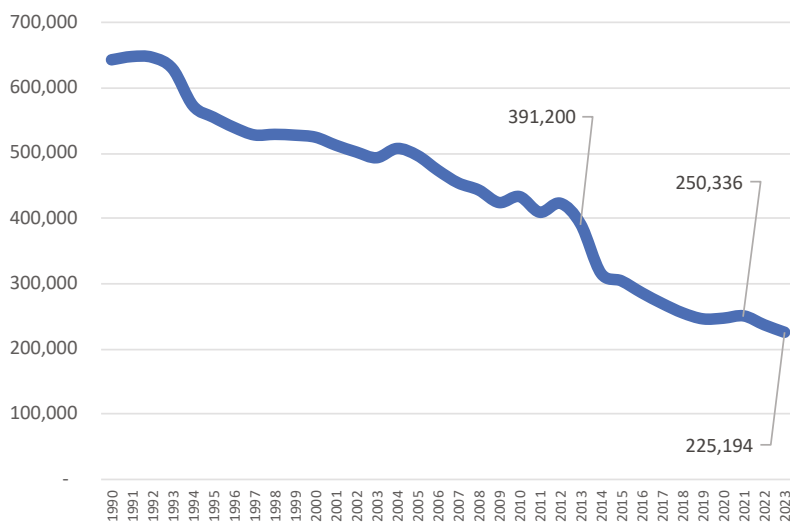
Учні з високим соціально-економічним статусом мають вищі результати з математики, читання та природничих наук, ніж учні з низьким соціально-економічним статусом.

Професійно-технічна освіта

Починаючи з 1990-х років, кількість професійно-технічних навчальних закладів постійно скорочувалася. Кількість учнів у професійно-технічних навчальних закладах на кінець 2023 року була на 25 тисяч менше, ніж на кінець 2021 року (або на 10% менше)⁴⁴.

Більшість учнів ПТНЗ (70%) здобували професію з повною загальною середньою освітою, 24% учнів вже мали повну загальну середню освіту.

Діаграма 18. Чисельність учнів закладів професійно-технічної освіти на кінець року, 1990-2023

Джерело даних: Держстат

⁴³ Інститут освітньої аналітики, 2024⁴⁴ Держстат, 2024

На відміну від дітей у закладах дошкільної та загальної середньої освіти, у ПТНЗ переважають учні чоловічої статі (64%).

Близько 7,5% (або загалом 17 042) учнів ПТНЗ — це люди віком 30 років і старші. Близько 59% усіх, хто навчається у професійно-технічних навчальних закладах, становлять діти (14–17 років)⁴⁵.

Водночас українській молоді бракує можливостей для розвитку навичок, необхідних для соціально-економічного відновлення країни, і вона намагається отримати доступ до гідних можливостей працевлаштування.

Ще до ескалації війни профіль кваліфікацій в Україні був недостатнім для задоволення потреб ринку праці. У звіті Світового банку за 2017 рік зазначено, що працівникам не вистачає поєднання передових когнітивних, соціально-емоційних і технічних навичок, щоб досягти успіху на ринку праці⁴⁶.

Крім того, як прокоментував представник МОН, молодь в Україні стикається з невідповідністю між знаннями, що вони отримують в навчальних закладах, і навичками, необхідними на ринку праці. Зростає кількість учнів, які не впевнені у своєму майбутньому кар'єрному шляху, причому зростає відсоток 11-класників, які не визначилися.

Невідповідність навичок, швидше за все, пояснюється якістю та відповідністю отриманих навичок, а не відвідуванням школи чи кількістю осіб, що поступають до освітніх закладів. Опитані в попередніх дослідженнях роботодавці в Україні зазначили, що освітня система не відповідає їхнім вимогам. Результати опитування свідчать про те, що випускникам не вистачає практичних навичок, а також сучасних знань, що призводить до відчутної нестачі кваліфікованої робочої сили⁴⁷.

Проблемні місця та стратегії

Дошкільна освіта

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак достовірних, повних і прозорих даних у реальному часі для планування та впровадження політик та концепцій у сфері освіти. Відсутність науково обґрунтованої, орієнтованої на людей нормативної бази для диверсифікованих інклюзивних послуг у сфері дошкільної освіти. Застарілі навчальні програми дошкільної освіти та мінімальні стандарти якості послуг інклюзивної дошкільної освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити прозорі національні системи освітніх даних для ухвалення рішень на рівні шкіл, областей, громад. Розробити науково обґрунтовану, орієнтовану на людей нормативну базу для інклюзивної, підзвітної та відповідальної дошкільної освіти. Розробити, ухвалити та впровадити оновлену навчальну програму ЗДО та мінімальні стандарти якості послуг для сприяння реформі НУШ.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спроможності на рівні громади планувати, надавати та моніторити диверсифіковані інклюзивні послуги у сфері дошкільної освіти. Недостатня спроможність вчителів залучати дітей з інвалідністю до дошкільної освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Інтегрувати послуги ЗДО у свої бюджетні плани, виділяти людські та технічні ресурси для надання інклюзивних послуг дошкільної освіти. Переглянути, ухвалити та впровадити компонент інклюзивної освіти в національні навчальні програми підготовки вчителів.

⁴⁵ Держстат, 2024

⁴⁶ Світовий банк, 2017

⁴⁷ OECD, 2015

Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спроможності та обізнаності батьків щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для стимулювання та залучення до навчання дітей молодшого віку. Повсюдна стигматизація дітей з інвалідністю як в освітніх системах, так і в громадах, що перешкоджає їхній повній інтеграції та участі в житті суспільства.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впроваджувати комунікацію для реформування політик у сфері дошкільної освіти. Розробити, ухвалити та впровадити програму виховання дітей у координації з різними соціальними секторами. Розробити, фінансувати та впроваджувати кампанії та інтервенції, спрямовані на зменшення стигматизації дітей з інвалідністю як в освітніх системах, так і в громадах.

Результати навчання

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак достовірних, повних і прозорих даних у реальному часі для планування та впровадження політик та концепцій у сфері освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити комплексні прозорі національні системи освітніх даних для ухвалення рішень на рівні шкіл, областей, громад.

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність безпечного, доступного навчального середовища рівня початкової та середньої школи (в регіонах, що постраждали від конфлікту (війни)). Відсутність спроможності вчителів включити освіту дітей з інвалідністю у навчальний процес в рамках початкової та середньої школи. Відсутність формалізованих можливостей корекційного навчання для дітей, чиє навчання було перервано або які відстають у навчанні.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та ухвалити стратегію цифровізації освіти та виділити ресурси на її реалізацію. Відновлення/реконструкція шкільних приміщень для ефективного забезпечення очного навчання. Розробити, надати та фінансувати формалізовані послуги та програми корекційного навчання для дітей у початковій та середній школі. Сприяти підготовці вчителів з питань навчання, орієнтованого на дитину, та формативного оцінювання.

Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність програм на рівні місцевих органів влади, спрямованих на залучення та розширення можливостей батьків, дітей та молоді з інвалідністю для отримання інклюзивних послуг дошкільної, початкової та середньої освіти.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впроваджувати програми із залучення та розширення можливостей батьків/опікунів/дітей/молоді з інвалідністю для інклюзивної освіти на місцевому рівні.

Від навчання до роботи

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність спільної міжсекторальної стратегії та координації між стейкхолдерами щодо підтримки переходу молоді від навчання до роботи. Відсутність стратегічних та операційних рамок для забезпечення інституційних зв'язків між альтернативними шляхами навчання та приватним сектором. Відсутність структурованих можливостей для розвитку навичок у рамках формальної та неформальної освіти для більшості маргіналізованих підлітків та молоді.

Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити національну координаційну структуру та спільну міжсекторальну стратегію для полегшення переходу від навчання до роботи для молоді відповідно до систем ЄС. Розробити, впроваджувати та фінансувати механізми, що об'єднують приватний та державний сектори для полегшення пошуку першої роботи для молоді. Розробити, затвердити та сертифікувати матеріали для інтеграції навичок та соціально-емоційних компетенцій, що можуть бути передані, в рамках реформи навчальної програми.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність ефективної, вільної від стигматизації та орієнтованої на ринок праці системи профорієнтації для молоді в контексті потреб відновлення та нових тенденцій (цифровізації, озеленення, гендерних потреб).
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впровадити моделі профорієнтації, що враховують ринок праці та не допускають стигматизації, для полегшення переходу молоді від навчання до роботи.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Обмежений доступ до важливої інформації та ресурсів щодо навичок, необхідних на ринку праці, що ускладнюється відсутністю в Україні доступних дружніх до молоді послуг, платформ та інструментів для профорієнтації та консультування з питань працевлаштування.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробка, просування та використання платформ, інструментів та заходів для профорієнтації молоді, настанов щодо кар'єри та консультацій з працевлаштування в Україні

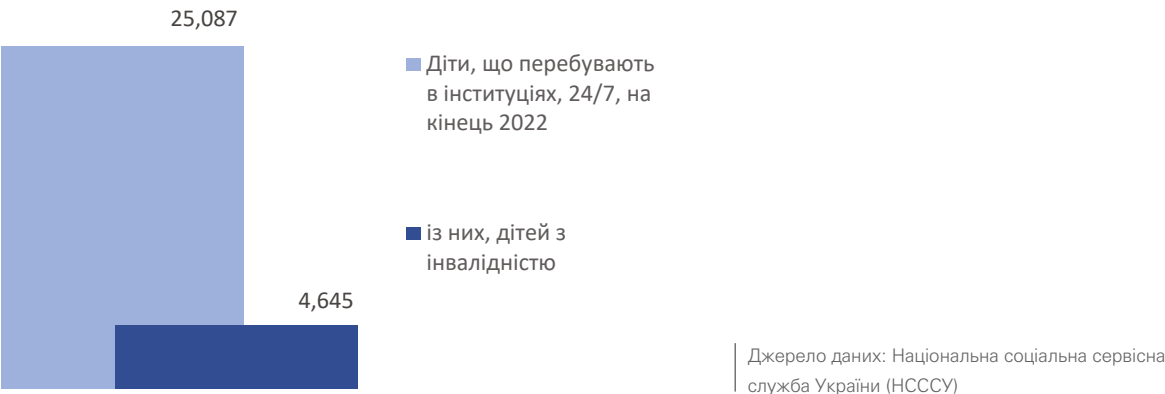
Захист дітей

Альтернативний догляд

У перші дні війни понад 38 000 з 48 000 дітей, які перебували під опікою в закладах інституційного догляду, були повернуті в сім'ї; понад 4 000 дітей із закладів інтернатного типу були евакуйовані до країн ЄС, Молдови та Туреччини, а понад 1 600 — в інші регіони України. Понад 7 000 дітей були переміщені (евакуйовані)⁴⁸.

Згідно з даними Національної соціальної сервісної служби України кількість дітей, які перебувають у закладах інтернатного типу (проживають у закладах 24/7), станом на кінець 2022 року становила 25 087⁴⁹.

Діаграма 19. Кількість дітей віком 0-17 років, які перебувають у закладах інтернатного типу, на кінець 2022 року

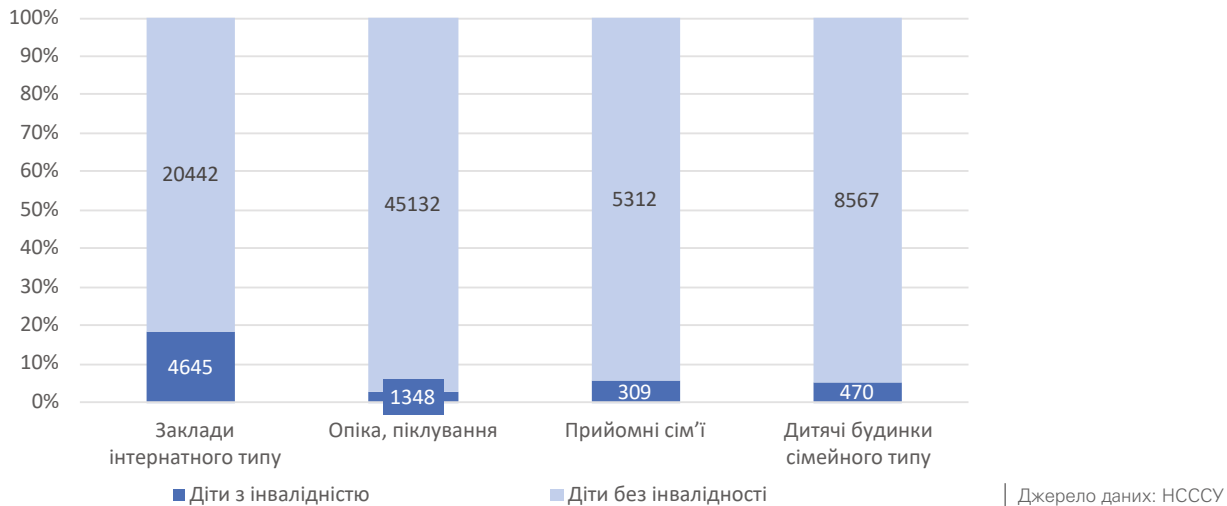
⁴⁸ ЮНІСЕФ, 2022
⁴⁹ Національна соціальна сервісна служба України, 2024

Близько 19% дітей в інтернатах — це діти з інвалідністю.

Діти, що виховуються у сімейних формах виховання у 2022 році, розподілені так: у прийомних сім'ях — 5 621 (309 дітей з інвалідністю), під доглядом родичів: 46 480 (1348 дітей з інвалідністю), інші форми (дитячий будинок сімейного типу) 9 037 (з них 470 дітей з інвалідністю)⁵⁰.

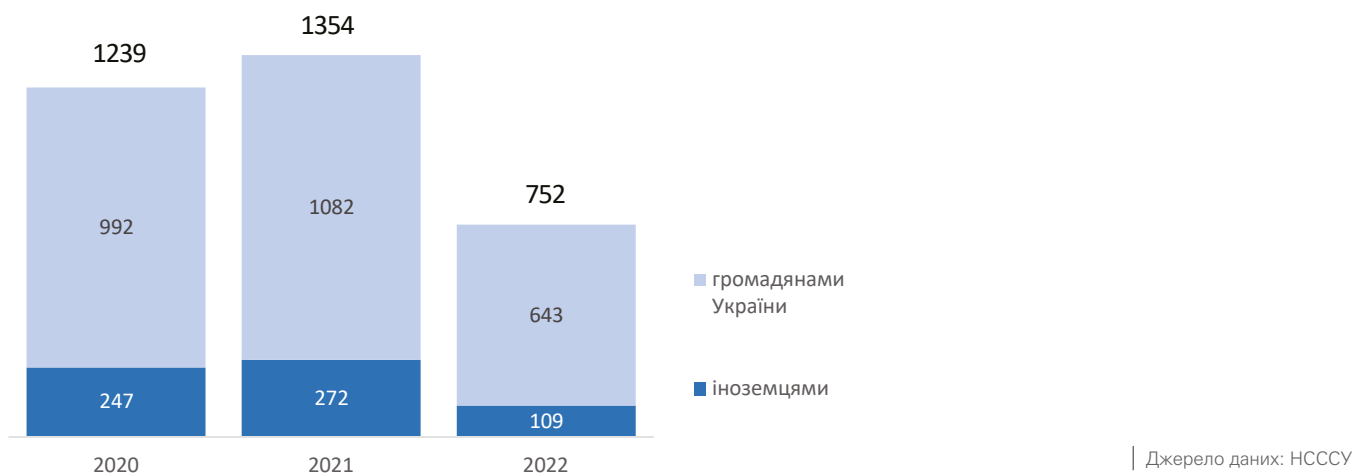
Частка дітей з інвалідністю у різних формах альтернативного догляду суттєво відрізняється.

Діаграма 20. Діти в альтернативному догляді, за типом та статусом інвалідності, кінець 2022 року ⁵¹

Триваюча війна значно зменшила кількість усиновлень, причому міжнародні усиновлення українських дітей були переважно призупинені з моменту оголошення воєнного стану в 2022 році. Винятки з цього призупинення включають випадки, коли кандидат на усиновлення є родичем, бажає усиновити брата або сестру раніше усиновленої дитини, або один з подружжя хоче усиновити дитину іншого.

Діаграма 21. Загальна кількість офіційно усиновлених дітей віком 0-17 років протягом року, 2020-2022

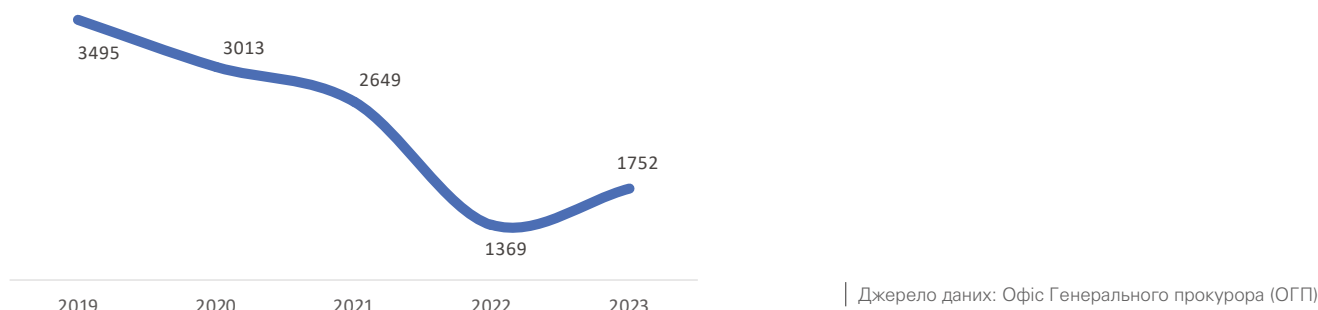
⁵⁰ Національна соціальна сервісна служба України, 2024

⁵¹ Національна соціальна сервісна служба України, 2024

Правосуддя для дітей

У той час як кількість дітей з кримінальними обвинуваченнями зменшилася з 2 649 до 1 369 у 2021–2022 роках, вона зросла на 28% (до 1 752) у 2023 році^{52, 53}, а кількість вироків, пов'язаних з позбавленням волі або альтернативних вироків, досягла історичного мінімуму — 336 вироків у 2022 році⁵⁴.

Діаграма 22. Кількість притягнених до кримінальної відповідальності дітей, 2019-2023

Близько 63% усіх дітей, обвинувачених у кримінальних правопорушеннях у 2023 році, були віком 16–17 років.

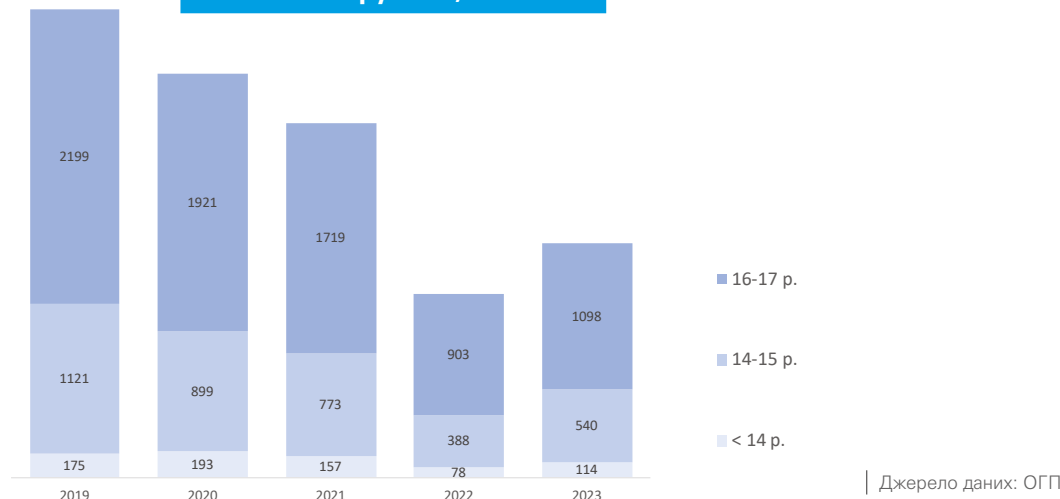
У загальній структурі кримінальних правопорушень, вчинених дітьми, 55% становили злочини проти власності, 19% — проти життя та здоров'я, 9% — у сфері безпеки дорожнього руху, 6% — пов'язані з незаконним обігом наркотиків. Найпоширенішими кримінальними правопорушеннями, скоєними дітьми у 2023 році, були крадіжки (46%), інші злочини проти життя та здоров'я (15%), пограбування (6%), незаконне заволодіння транспортним засобом (5%), шахрайство (4,5%)⁵⁵.

Кількість дітей, засуджених до альтернативних заходів протягом цього року, у 2022 році також досягла історичного мінімуму: 170 (порівняно з 393 у 2021 році та 591 у 2020 році)⁵⁶. Однак у 2023 році ця кількість знову почала зростати: 214 випадків позбавлення волі та 282 альтернативні заходи⁵⁷. Наприкінці 2022 року під вартою перебувало лише 120 дітей (порівняно з 414 у 2015 році).

Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок

Згідно зі статистикою, оприлюдненою Генеральною прокуратурою України, протягом 2021–2023 років кількість дітей, які постраждали від зареєстрованих злочинів (у тому числі пов'язаних з війною), зросла майже вдвічі — до 11 495⁵⁸. Ця цифра сягнула історичного максимуму з 2015 року (на тлі стабільного зниження кількості зареєстрованих злочинів проти дітей з 7050 (2015) до 5236 (2020)).

Діаграма 23. Розподіл дітей, обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень, за віковими групами, 2019-2023

⁵² Генеральний прокурор України, 2024

⁵³ TransMonEE / Держстат, 2023

⁵⁴ Генеральний прокурор України, 2024

⁵⁵ TransMonEE / Держстат, 2023

⁵⁶ Державна судова адміністрація України, 2024

⁵⁷ Генеральний прокурор України, 2024

⁵⁸ PeReHID, 2024

Основною категорією злочинів проти дітей у 2022 та 2023 роках було «порушення законів та звичаїв війни»: 4206 та 2590 випадків відповідно. Дорожньо-транспортні пригоди посіли друге місце у 2023 році (900 випадків), за ними йдуть домашнє насильство (571) та сексуальні злочини (501).

Діаграма 24. Найбільш поширені види злочинів, у яких обвинувачували дітей, 2019-2023

	2019	2020	2021	2022	2023
Крадіжка	2067	1645	1468	675	807
Інші злочини проти життя та здоров'я	282	273	272	202	269
Грабіж	392	348	247	97	97
Незаконне заволодіння транспортним засобом	-	272	191	81	92
Шахрайство	65	52	57	48	79
Що стосуються наркотичних засобів, без мети збуту	-	77	68	49	68
Хуліганство	-	106	76	35	56

Джерело даних: ОГП

Кількість дітей, які пережили/постраждали від сексуального насильства (категорії «Сексуальні злочини» та «Зґвалтування»), зросла на 67% з 526 до 880 у період між 2022 та 2023 роками. Абсолютну більшість постраждалих від зґвалтувань у 2023 році становили дівчата та жінки (76%). У 2023 році 86% постраждалих від зґвалтувань становили діти (це менше, ніж у 2019 році, коли 57% постраждалих від зґвалтувань були старше 18 років).

Жінки також становлять найбільшу частку постраждалих від злочинів, пов'язаних з домашнім насильством (80% у 2023 році). Діти становлять 8% постраждалих від домашнього насильства. Близько 2,5% постраждалих від домашнього насильства померли (173 особи у 2023 році).

Визначення точності статистики злочинів, пов'язаних із сексуальним та домашнім насильством, залишається складним завданням. Наведені цифри можуть не повністю відображати реальну ситуацію, особливо враховуючи контекст ескалації війни у першому кварталі 2022 року, яке суттєво вплинуло на кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства.

Під час війни домашнє насильство отримує менше уваги. Навчання для поліції та працівників ювенальної превенції є непослідовним через високу плінність кадрів. Належне реагування залежить від їхньої підготовки та досвіду, причому деякі регіони працюють краще за інші. Правоохоронці часто неадекватно реагують на випадки домашнього насильства, іноді розглядаючи його як сімейну справу. Ратифікація Стамбульської конвенції має принести зміни в судовій системі, але статус дітей, які постраждали від домашнього насильства, залишається під питанням (постраждали чи свідки).

Правова допомога жінкам, дітям та підліткам в Україні надається як державою, так і громадськими організаціями, з національною гарячою лінією, що пропонує правову підтримку. Громадські організації, такі як Ла Страда-Україна, відіграють важливу роль у підтримці жертв. Центри Барнакус, створені за підтримки ЮНІСЕФ, мають на меті захистити дітей під час розслідувань, але існують регіональні недоліки та проблеми з координацією. У великих містах пропонується більше послуг, тоді як менші громади стикаються з труднощами. Існують плани розширити мережу притулків, але до ескалації війни їх було лише близько 30. Громадські організації ініціюють багато заходів, але залишається значний дефіцит таких притулків.

Проблемні місця та стратегії

Альтернативний догляд

Сприятливе середовище

Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність прорахованої стратегії, плану та комплексного технічного потенціалу для впровадження та моніторингу реформи «Кращий догляд». Недостатній рівень діджиталізації та гармонізації інструментів моніторингу з практиками ЄС для забезпечення моніторингу дітей в умовах альтернативної опіки та реагування на виявлені порушення прав дітей.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та профінансувати Національну стратегію та план реформування «Кращий догляд». Розробити та профінансувати єдину систему моніторингу та звітності відповідно до стандартів ЄС для забезпечення своєчасного реагування на виявлені порушення прав дітей, у тому числі права на сім'ю.

Пропозиція

Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність стандартизованих практик залучення працівників державних соціальних служб до реалізації трьох механізмів надання послуг, ініційованих Мінсоцполітики (національні служби у справах дітей, центри життєстійкості, агентство закупівель). Брак знань та навичок у місцевих органах влади щодо надання безперервної допомоги сім'ям, які перебувають під ризиком розлучення, та дітям, позбавленим батьківського піклування. Недостатня спроможність Офісу Омбудсмана та Національної соціальної сервісної служби, відповідальної за моніторинг та звітність щодо дотримання прав дитини, особливо щодо дітей, які перебувають в системі альтернативного догляду. Відсутність системи раннього втручання для забезпечення інтегрованих та скоординованих втручань і підтримки дітей з інвалідністю та їхніх батьків/опікунів/персоналу, що надає послуги.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити, впровадити та координувати модель комплексного безперервного догляду для сімей, які перебувають під ризиком розлучення, та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Розробка, стандартизація та пілотування механізму надання трьох видів послуг, ініційованого Мінсоцполітики. Адвокація та зміцнення потенціалу офісу Омбудсмана та Національної соціальної сервісної служби для забезпечення регулярного моніторингу дітей в умовах альтернативної опіки. Розробити, впровадити та координувати міжсекторальну модель інтегрованих спеціалізованих служб підтримки (ІСП) для дітей з інвалідністю та їхніх батьків/опікунів/персоналу, що надає послуги.

Попит

Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак позитивних батьківських навичок та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для позитивного виховання дітей раннього віку. Відсутність технічних можливостей у відповідних установах (Мінсоцполітики, Офісу реформ «Кращий догляд» та субнаціональних органів влади) для подолання переважаючих соціальних норм, практик та переконань, які нормалізують насильство стосовно дітей та інституціалізацію.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити, профінансувати та впровадити програму позитивного батьківства на національному рівні з потужним компонентом СПЗ для впливу на відповідну батьківську поведінку. Розробити, проводити адвокацію та фінансувати докази та рекомендації для національних та регіональних органів влади щодо подолання переважаючих соціальних норм, практик та переконань, які нормалізують насильство стосовно дітей та інституціалізацію.

Правосуддя для дітей**Сприятливе середовище**

Проблемні місця	Брак спеціалізації фахівців у сфері правосуддя для дітей та нормативної бази, що встановлює дружні до дитини та нетравматичні процедури в системі правосуддя для повідомлення про порушення та захисту прав дитини.
Стратегії	Розробити нормативно-правову базу, рекомендації та можливості для спеціалізації фахівців системи правосуддя.

Пропозиція

Проблемні місця	Відсутність спеціалізованих послуг для дітей, що контактують із законом, у тому числі для дітей, які пережили насильство, свідків, дітей, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності, дітей, які перебувають у конфлікті із законом, та дітей, які беруть участь у цивільному судочинстві.
Стратегії	Розробити рамки та специфікації послуг, а також виділити фінансові та людські ресурси для надання спеціалізованих послуг (раннє виявлення, профілактика, реінтеграція, ресоціалізація, Барнахус, дружнє до дитини розслідування та інтерв'ювання, Реєстр психологів, сімейна медіація, відновне правосуддя тощо) для всіх категорій дітей, що контактують із законом.

Попит

Проблемні місця	- Відсутність культури слухати голоси та свідчення дітей. - Відсутність позитивних батьківських навичок. - Наявність тиску з боку однолітків, що сприяє насильницькій поведінці.
Стратегії	- Розробити, фінансувати та впроваджувати програми для батьків, спеціалістів/ок та дітей, які сприяють підвищенню культури та обізнаності щодо прав дитини. - Розробити, фінансувати та впроваджувати програми позитивного батьківства та ненасильницького спілкування для батьків. - Розробити, фінансувати та впроваджувати програми для дітей з підвищення обізнаності про права та ненасильницького спілкування.

Насильство, наруга, нехтування та експлуатація щодо дівчат, хлопців та жінок**Сприятливе середовище**

Проблемні місця	Недостатньо швидке реагування системи захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій на надзвичайні ситуації.
Стратегії	Розробити нормативно-правову базу, правила, стандарти та інструменти, а також виділити ресурси (людські, фінансові, інфраструктурні) для підвищення стійкості системи захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій до таких ситуацій на основі мінімальних міжнародних стандартів та стандартів ЄС.

Пропозиція

Проблемні місця	Обмежена кількість і доступність спеціалізованих послуг у сфері захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій для реагування на конкретні гуманітарні потреби.
Стратегії	Створити спеціалізовані служби захисту дітей та ГЗН за надзвичайних ситуацій для запобігання, реагування та зменшення ризику насильства, експлуатації, наруги та недбалого ставлення до дітей в умовах надзвичайних ситуацій.

Попит

Проблемні місця	Брак позитивних батьківських навичок та обізнаності щодо забезпечення безпечного, стимулюючого, недискримінаційного та турботливого сімейного середовища для позитивного виховання дітей раннього віку.
Стратегії	Розробити, впровадити та інституціоналізувати програму позитивного батьківства на національному рівні, щоб забезпечити покращення залучення батьків/вихователів до позитивного виховання дітей раннього віку.

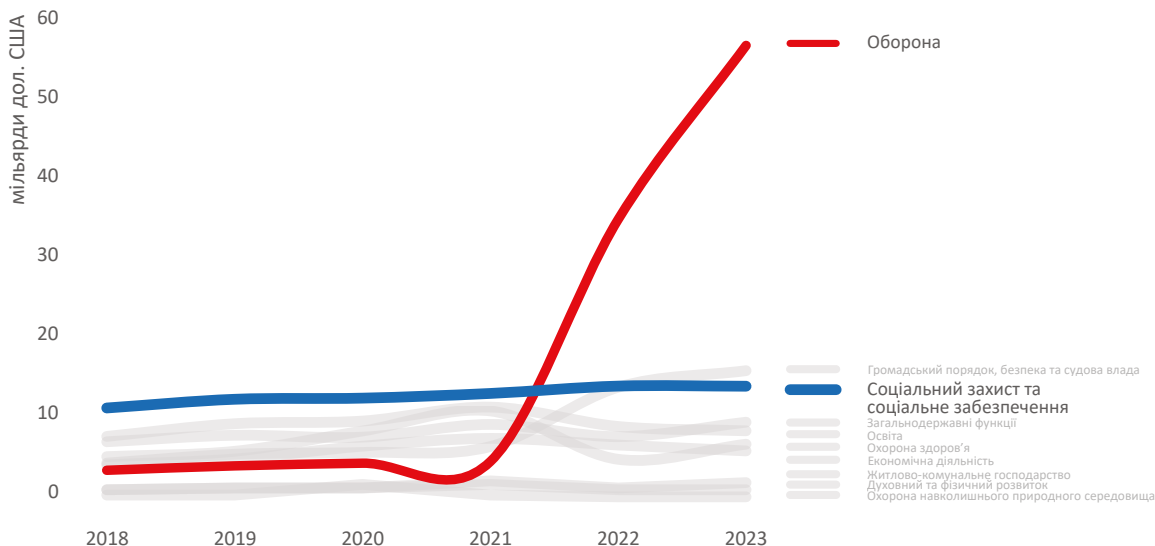
Соціальна політика

Система соціального захисту

Система має складну архітектуру, що включає як внескові, так і невнескові схеми. Вона охоплює соціальне страхування (наприклад, пенсії та допомогу по безробіттю), соціальну допомогу (пільги, що надаються на основі перевірки доходів та категорійні пільги для малозабезпечених сімей, літніх людей та людей з інвалідністю) та соціальні послуги (догляд за вразливими дітьми та літніми людьми). Хоча система добре працює в плані охоплення та реагування, вона стикається з проблемами адекватності, ефективності та розподілу ресурсів⁵⁹. За даними МОП, до початку повномасштабної війни 73% населення були охоплені принаймні однією програмою соціального захисту, причому особливо високим було охоплення дітей, матерів з новонародженими, людей похилого віку, людей з інвалідністю, багатодітних сімей, постраждалих від війни або ветеранів

Програми соціальної допомоги в Україні охоплюють значну частину життєвого циклу. Однак, якщо діти віком від 0 до 36 місяців отримують універсальну дитячу допомогу, то діти старше 36 місяців отримують лише соціальну допомогу, якщо вони є живуть у домогосподарстві лише з одним із батьків або у багатодітній родині⁶⁰. Сім'ї з дітьми потенційно мають право на 54 види пільг, у тому числі 31 вид грошових виплат, 8 видів соціальних послуг та 39 пільг.

Діаграма 25. Видатки зведеного бюджету, млрд дол. США, 2018-2023

Джерело даних: openbudget.gov.ua

До ескалації війни у 2022 році витрати на соціальний захист були відносно високими, а соціальне забезпечення було найбільшою статтею державного бюджету у 2018–2021 роках⁶¹.

За міжнародної підтримки уряд відреагував на гуманітарну кризу та розпочав процес відновлення постраждалих від війни територій, одночасно збільшивши видатки на соціальний захист на 5% у 2021–2023 роках (у доларовому еквіваленті).

Видатки державного бюджету на 2024 рік включають:

- Соціальний захист дітей та сімей: 27,6 млрд грн (+3% до 2023 року) для понад 1,6 млн реципієнтів.
- Допомога малозабезпеченим сім'ям: 20,2 млрд грн (+30% до 2023 року) для понад 250 000 сімей.
- Житлові субсидії та пільги для громадян: 49,9 млрд грн (+32% до 2023 року) для 3,2 млн домогосподарств.
- Деінституціалізація та забезпечення виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних умовах (передано місцевим бюджетам): 575,3 млн грн (збільшення у 57 разів до 2023 року, хоча це лише 74% від бюджетних видатків 2021 року).

⁵⁹ socialprotection.org, 2023

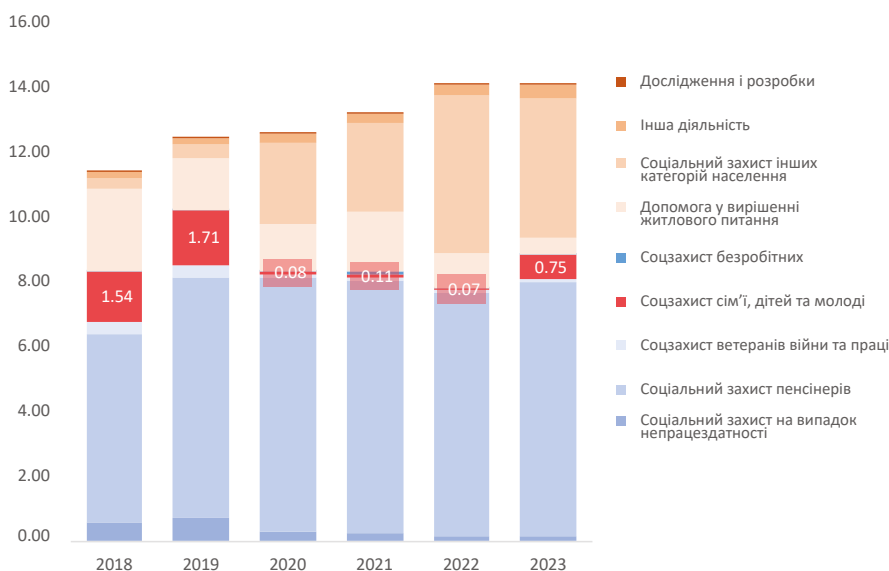
⁶⁰ PeReHID, 2024

⁶¹ Open Budget, 2024

- У Державному бюджеті на 2024 рік на осіб з інвалідністю передбачено 6,7 млрд грн (+188% до 2023 року) для понад 85 900 одержувачів, у тому числі 15 160 дітей з інвалідністю, яким буде надано реабілітаційну підтримку.
- Незважаючи на збільшення бюджету на 2024 рік, місцеві трансферти на деінституціалізацію та виховання дітей в сімейних або наближених до сімейних формах становлять лише 74% від видатків на 2021 рік⁶².

У різних областях та районах фінансування соціальних послуг суттєво відрізняється. У той час як деякі міста отримують достатньо ресурсів і адекватно фінансують послуги, інші мають обмежені фінанси. Деякі соціальні послуги наразі недостатньо фінансуються як на державному, так і на місцевому рівнях. Однією з таких сфер є домашній догляд, особливо за дітьми з особливими потребами. Догляд за дітьми третьою особою може мати економічний ефект, оскільки батьки повертаються на ринок праці. Розмір допомоги для дітей не прив'язаний до рівня доходу батьків, що потенційно призводить до неефективного розподілу бюджетних ресурсів.

Діаграма 26. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист, за підкатегоріями, млрд дол. США, 2018-2023

Джерело даних: openbudget.gov.ua

Участь молоді

У 2023 році Міністерство молоді та спорту виділило 41,77 млн грн (1,13 млн доларів США) на «Бюджетну програму 3401070» для заходів молодіжної політики та підтримки молодіжних і дитячих організацій. Програма «Молодь України» на 2021-2025 роки має загальний бюджет 2,2 млрд грн (59,59 млн доларів США), з внесками з національних і місцевих бюджетів та інших джерел. На 2023 рік з національного бюджету було передбачено 288,4 млн грн (7,81 млн доларів США), з яких 31,17 млн грн (844 тис. доларів США) було виділено на «Молодь України».

Звіт «Вплив війни на молодь в Україні» підкреслює зростання громадянської активності, волонтерство зросло з 20% до 42%. Більше молодих людей тепер прагнуть бути корисними своїй країні, і менше хочуть залишити Україну. Є сильна підтримка територіальної цілісності України та зростаюча підтримка вступу до НАТО та ЄС.

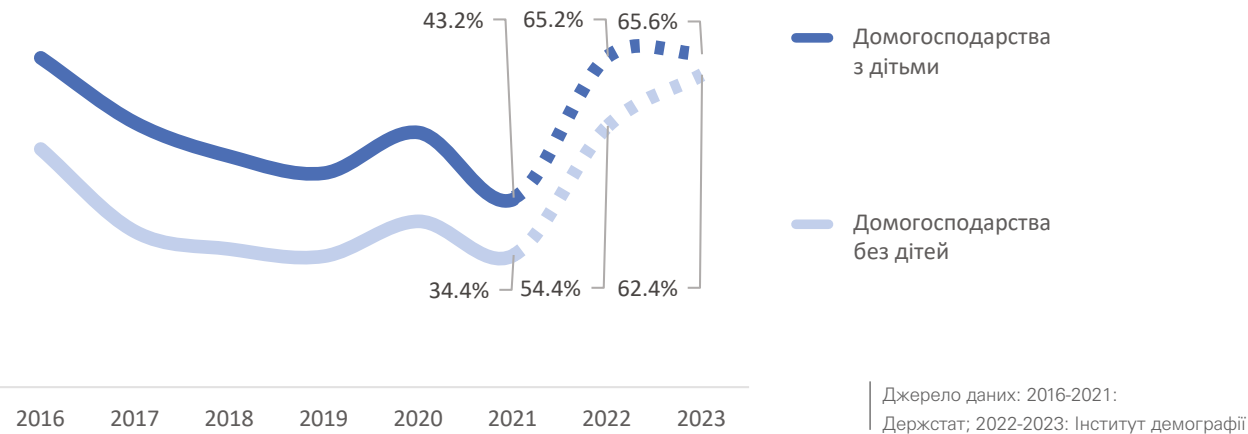
Дитяча бідність

В Україні дитяча бідність погіршилася через пандемію COVID-19 та економічну і соціальну кризу⁶³. З 2016 року абсолютна бідність серед сімей з дітьми зменшилася. Однак війна в Україні призвела до виникнення раптової бідності, насамперед дитячої бідності.

⁶² ЮНІСЕФ, 2023

⁶³ ЮНІСЕФ, 2021

Діаграма 27. Прогноз рівня бідності в домогосподарствах з дітьми та без них на 2022 та 2023 роки (за критерієм витрат нижче фактичного прожиткового мінімуму), %

Якщо у 2021 році до категорії бідних належали 43,2% домогосподарств з дітьми, то, за оцінками Інституту демографії, у 2022 році їхня частка за оцінками могла зрости до 65,2%, а у 2023 році — до 65,6%.

Через війну багатодітні сім'ї (з трьома і більше дітьми) опинилися в найгіршому становищі у 2022 році — рівень бідності серед таких домогосподарств становитиме 84,7%, тоді як для домогосподарств з дітьми та безробітними членами цей показник вже перевищив 80%.

Як додатковий показник рівня бідності в Україні, згідно з опитуванням Національного банку України, частка респондентів, які мають економити, щоб дозволити собі їжу, зросла з 12,2% у 2021 році до 19,9% у 2022 році та 26,2% у 2023 році⁶⁴.

Проблемні місця та стратегії

Система соціального захисту

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Потреби дітей та інвестиції в людський капітал недостатньо відображені та пріоритезовані в національному та місцевих бюджетах, місцевих трансфертах та зовнішніх фінансових внесках, таких як Фонд ЄС-Україна. Недосконала нормативно-правова база та недостатня спроможність розробляти, впроваджувати та реалізовувати комплексну політику та програми соціального захисту (пільги та послуги), які ефективно сприяють зниженню рівня бідності та соціально-економічній інтеграції (пов'язаних з інвалідністю, етнічною приналежністю, гендером), закладаючи основи для сталого відновлення та відповідно до законодавства ЄС. Відсутність механізмів та можливостей для координації та моніторингу зовнішньої підтримки на шляху до цілісної, цілеспрямованої, адекватної та сталої національної системи соціального захисту відповідно до найкращих практик та acquis ЄС.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилити бюджетування, орієнтоване на інтереси дітей, з метою виявлення прогалин та визначення пріоритетності потреб дітей у національному та місцевих бюджетах, а також створити гнучкі фінансові механізми. Вдосконалити нормативно-правову базу та спроможність розробляти, ухвалювати та впроваджувати науково обґрунтоване інклюзивне та гендерно трансформативне законодавство і програми соціального захисту відповідно до найкращих міжнародних стандартів, а також політик та показників Європейського Союзу. Підтримувати законодавчу та адміністративну базу, необхідну для забезпечення адекватних та ефективних пільг та догляду для дітей з інвалідністю. Створити гнучкі механізми координації та моніторингу для нагляду за зовнішньою підтримкою реформування та підтримки системи соціального захисту.

⁶⁴ Національний банк України, 2023

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатні людські та фінансові можливості, а також механізми реалізації комплексних програм соціального захисту для надання інклюзивної, своєчасної та гнучкої допомоги, яка ефективно сприяє реагуванню на надзвичайні ситуації, зменшенню бідності, реінтеграції ВПО, залученню осіб з інвалідністю, гендерній рівності та запобіганню інституціоналізації.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Виділити людські та фінансові ресурси для реалізації рекомендацій щодо вдосконалення програм соціального захисту в Україні та покращення механізмів надання гнучкої соціальної допомоги, чутливої до різкої зміни ситуації, в тому числі для дітей з інвалідністю.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спеціальних знань та розуміння державних бюджетів і реформ у соціальному секторі серед населення, осіб, які надають допомогу, та інших ключових зацікавлених сторін для забезпечення громадянської участі у вирішенні відповідних питань.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Поширювати фактичні дані та проводити кампанії з підвищення обізнаності та залучення, а також діалоги з громадськістю, зокрема з особами, які здійснюють догляд, ЗМІ, НУО та ОГС, щодо пріоритетів та реформ національного бюджету.

Дитяча бідність

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак якісних даних для регулярного вимірювання багатовимірної дитячої бідності та злиднів. Відсутність дружніх до сім'ї політик, які б дозволили особам, що здійснюють догляд, із вразливих сімей активно долучатися до економічної діяльності та сприяли економічному відновленню. Відсутність ефективних і сталих механізмів і стандартів участі та залучення підлітків і молоді до вирішення питань, що їх стосуються. Потреби дітей та інвестиції в людський капітал недостатньо відображені та пріоритезовані в національному та місцевих бюджетах, місцевих трансфертах та зовнішніх фінансових внесках, таких як Фонд ЄС-Україна.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити інструменти та методи для безперервного збору даних, аналізу та моніторингу багатовимірної бідності та злиднів. Прорахувати, розробити та ухвалити політики, дружні до сім'ї (наприклад, сімейні відпустки, доступні гранти на догляд за дітьми з інвалідністю), що дозволить особам, які здійснюють догляд, брати участь у ринку праці та сприяти економічному відновленню, забезпечуючи при цьому добробут дітей та догляд за ними. Створити стійкі механізми участі молоді у вирішенні важливих для неї питань. Посилити бюджетування, орієнтоване на інтереси дітей, з метою виявлення прогалин та визначення пріоритетності потреб дітей у національному та місцевих бюджетах, а також створити гнучкі фінансові механізми.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність людського та фінансового потенціалу на місцевому рівні для планування, фінансування, впровадження та моніторингу комплексних міжсекторальних програм, орієнтованих на інтереси дітей. Обмежена спроможність місцевих органів влади розробляти та впроваджувати функціональні та стійкі механізми для конструктивної участі молоді в діяльності та ухваленні рішень з питань, що їх стосуються.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилити спроможність місцевих органів влади планувати, фінансувати, впроваджувати та контролювати комплексні програми, що враховують інтереси дітей. Розробляти, фінансувати та впроваджувати ефективні та стійкі стандарти та масштабовані моделі для конструктивної участі молоді, закріплені в національній молодіжній політиці та молодіжній стратегії ЄС.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак спеціальних знань у носіїв прав (підлітків та молоді) та носіїв обов'язків (наприклад, місцевої влади) для забезпечення громадянської активності молоді у відповідних питаннях.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розвивати навички та проводити інформаційно-просвітницькі заходи для підвищення громадянської активності молоді.

Вода, санітарія та гігієна (WASH)

До ескалації війни у 2022 р. Україна досягла незначних покращень у сфері якості води та очищення стічних вод, поводження з відходами та санітарії. Завдяки модернізації скидання забруднених вод скоротилося з 875,1 млн кубометрів у 2015 році до 543,1 млн кубометрів у 2021 році.

Унаслідок війни зруйновано або пошкоджено 1 108,5 лінійних кілометрів водопровідних мереж, 82 водонасосні станції, 12 очисних споруд та 327 лінійних кілометрів каналізаційних мереж. Найбільша така шкода сталася під час руйнування Каховської дамби в червні 2023 року, що залишило до 1 млн людей без доступу до питної води та спричинило 5,04 млрд доларів США збитків на відновлення та реконструкцію

Ще до руйнувань, спричинених війною, 40% національних систем водопостачання та водовідведення перебували в критичному стані через старіння інфраструктури. Війна, що триває, посилила ці проблеми, що призвело до втрат у секторі понад 11,6 мільярдів доларів США. До кінця 2023 року близько 1,7 мільйона дітей не мали доступу до безпечної води та 3,4 мільйона — до безпечних санітарних умов.

У 2022 році Кабінет Міністрів України схвалив Водну стратегію України на період до 2050 року. Втім, управління сектором WASH в Україні є фрагментованим, з адміністративними та законодавчими прогалинами, які впливають на координацію та ефективність роботи.

часті зміни керівництва ускладнюють послідовне здійснення стратегічного планування та ухвалення рішень, що перешкоджає ефективному та результативному вирішенню критично важливих потреб у секторі.

Водопостачання

40% національної системи водопостачання та водовідведення перебували в критичному стані ще до початку повномасштабної війни через десятиліття недофінансування та поганого обслуговування. Зараз вона на межі колапсу⁶⁵.

У 2020 році лише 70% населення мали доступ до послуг централізованого водопостачання, залишаючи 10 мільйонів людей без водопостачання⁶⁶. Дані за 2022 рік показують, що близько 10 мільйонів людей в Україні, приблизно 1,7 мільйона дітей, все ще не мають доступу до безпечних послуг водопостачання⁶⁷.

у 2020–2021 роках понад 75% сільських населених пунктів в Україні не мали доступу до централізованих систем водопостачання та водовідведення. Лише 23,5% сільських населених пунктів в Україні мали доступ до централізованого водопостачання⁶⁸.

Проблеми з якістю води залишаються: третина проб не відповідає національним стандартам, а неналежне очищення стічних вод створює ризики для здоров'я населення, у тому числі ризики спалахів захворювань, як-то випадки підозри холери в Маріуполі та спалах гепатиту А на півдні України⁶⁹. За даними Мінекології, 32,6% джерел води не відповідали санітарно-хімічним показникам, а 15,7% не відповідали мікробіологічним показникам⁷⁰.

За даними, зібраними професійною асоціацією WaterNet, різні області стикаються з різними проблемами якості води (також залежно від типу джерела води: централізоване водопостачання/водоканал, свердловина чи колодязь)⁷¹.

⁶⁵ Світовий банк, 2021

⁶⁶ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

⁶⁷ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

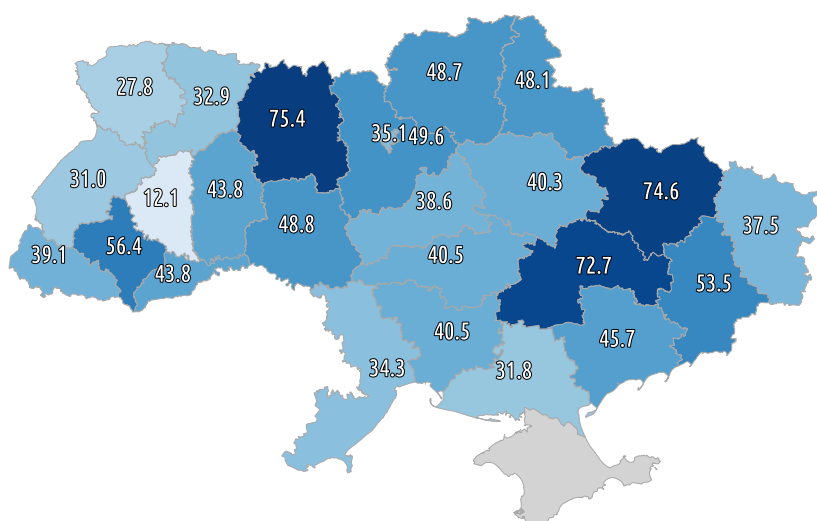
⁶⁸ Міністерство розвитку громад та територій України, 2022

⁶⁹ Міністерство екології та природних ресурсів України, 2022

⁷⁰ Міністерство екології та природних ресурсів України, 2022

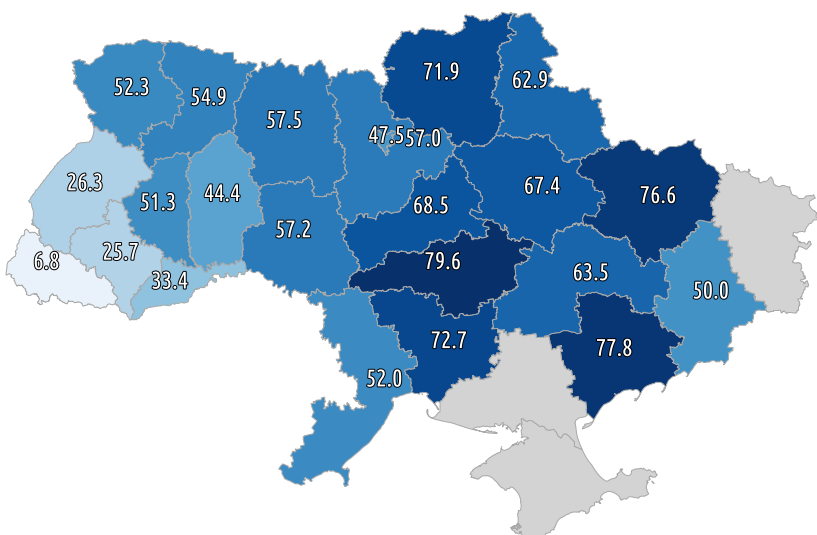
⁷¹ WaterNet, 2024

Діаграма 28. Якість води в свердловинах – солоність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)

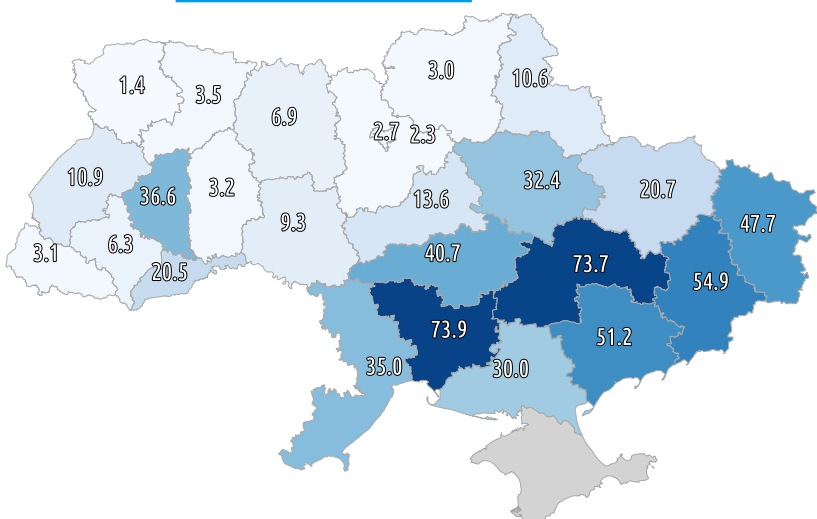
Джерело даних: waternet.ua

Діаграма 29. Кількість аварій на 1 км мережі централізованого водовідведення, 2022

Джерело даних: waternet.ua

Діаграма 30. Якість води в свердловинах – солоність (% досліджених проб з перевищенням норми за даним показником)

Джерело даних: waternet.ua

Після ескалації війни було пошкоджено або зруйновано численні об'єкти водопостачання та очищення води (червень 2022 року): водоочисні споруди — 10, водонасосні станції — 38, водопровідні мережі — 816 км; свердловини — 24, лабораторії — 5, резервуари чистої води — 16, водонапірні башти — 32⁷². У Миколаєві у 2022 році населення понад місяць не мало доступу до централізованого водопостачання, а вода, що надходила з перебоями з альтернативного джерела, навіть після очищення мала надмірну концентрацію хлоридів, сульфатів та інших мінеральних солей⁷³.

6 червня 2023 року була зруйнована Каховська дамба, що спричинило масштабну екологічну та гуманітарну катастрофу. Затоплення та осушення торкнулися 5 тисяч квадратних кілометрів і спричинили збитки на суму понад 11 мільярдів доларів. Раптовий викид води вплинув на 80 населених пунктів, залишивши до мільйона людей без питної води та 140 тисяч без електрики.

Системи водопостачання та відведення, які вже були в поганому стані, зазнали додаткових пошкоджень і збитків на суму 148,74 мільйона доларів. Відновлювальні роботи оцінюються в 700,92 мільйона доларів, а ширші потреби муніципального відновлення становлять 292,6 мільйона доларів⁷⁴.

Крім того, вартість води різко зросла, в той час як попит і доступність різко. Витрати на енергію, які становлять близько 30% витрат на водопостачання, є значним тягарем. Централізовані системи опалення в багатьох муніципалітетах залежать від водопостачання, тому перебої в одній службі впливають на інші. Військові пошкодження погіршили ці проблеми, зокрема цілеспрямовані атаки на інфраструктуру WASH.

Водовідведення та очищення стічних вод

Ситуація з централізованою каналізацією в Україні є різноманітною. У 2022 році 100-відсоткове покриття було лише в місті Київ, Київській та Одеській областях. У середньому 76% населення українських міст забезпечено централізованою каналізацією. За даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, у 2020-2021 роках понад 75% сільських районів України не мали доступу до централізованих систем водопостачання та санітарії. У 2021 році лише 1,45% сільських населених пунктів мали доступ до централізованої санітарії. Близько 50% населення, або 20 мільйонів людей, не мали централізованих послуг з водовідведення⁷⁵.

Значні проблеми у сфері очищення стічних вод в Україні залишаються через регуляторні та управлінські недоліки. Незважаючи на нещодавні зусилля, такі як Водна стратегія України до 2050 року та нове законодавство, управління сектором залишається фрагментованим. Місцеві органи влади відповідають за послуги WASH, що призводить до непослідовностей. Проблеми з власністю комунальних підприємств та регуляторні недоліки, такі як брак незалежності НКРЕКП, перешкоджають інвестиціям та ефективному наданню послуг.

Вирішення проблем санітарії в Україні вимагає комплексних організаційних, економічних, інженерних та технологічних заходів. Місцеві органи влади повинні прийняти правила управління стічними водами, включаючи прийом, збір, транспортування та очищення. Сектор стикається зі значними проблемами через погану інфраструктуру та управління, що погіршилося через війну, спричинивши збитки на суму понад 2,2 мільярда доларів⁷⁶. Стара інфраструктура 1970-80-х років підкреслює нагальну потребу в інвестиціях та ефективному управлінні для забезпечення рівноправних санітарних послуг.

WASH в установах

За даними звіту HeRAMS Україна за 2023 рік, з 2182 опитаних закладів охорони здоров'я 96% мають воду, 4% — частково мають, <1% — не мають. Основними джерелами води в закладах охорони здоров'я є: водопровідна мережа (91%), свердловина/колодязь (20%), захищений колодязь (7%), захищене джерело (4%), автоцистерна (3%). Менше 1% вказали також: незахищений викопаний колодязь, поверхневі води, дощову воду як джерела водопостачання в медичних закладах⁷⁷.

⁷² Mahats, N. / AGORA International Journal of Economical Sciences, 2023

⁷³ Nature, 2023

⁷⁴ ООН Україна, 2023

⁷⁵ Міністерство розвитку громад та територій України, 2023

⁷⁶ Світовий банк, 2023

⁷⁷ ВООЗ, 2023

За даними Інституту освітньої аналітики, в Україні налічувалося 12 425 загальноосвітніх шкіл (2022/2023 навчальний рік). Повідомляється, що 97% всіх шкіл (12003) мають проточну воду (централізоване водопостачання), 50% — гарячу воду (6251), і 97% (12037) — централізовану каналізацію. У сільській місцевості частка шкіл з централізованим водопостачанням дещо менша (95%), ніж у містах (98%). Незначна розбіжність також зафіксована щодо наявності централізованої каналізації (98% у міських школах та 96% у сільських).

Кліматичні та екологічні ризики і загрози

Україна особливо вразлива до кліматичних ризиків, які разом із небезпечною якістю води, посухами та повеннями, а також низьким рівнем переробки можуть призвести до імпорту питної води з 2050 року⁷⁸. У середньому прогнозований діапазон зміни температури в Україні з 2011 по 2030 рік очікується від -0,1°C до 0,8°C з максимальними значеннями на північному сході⁷⁹.

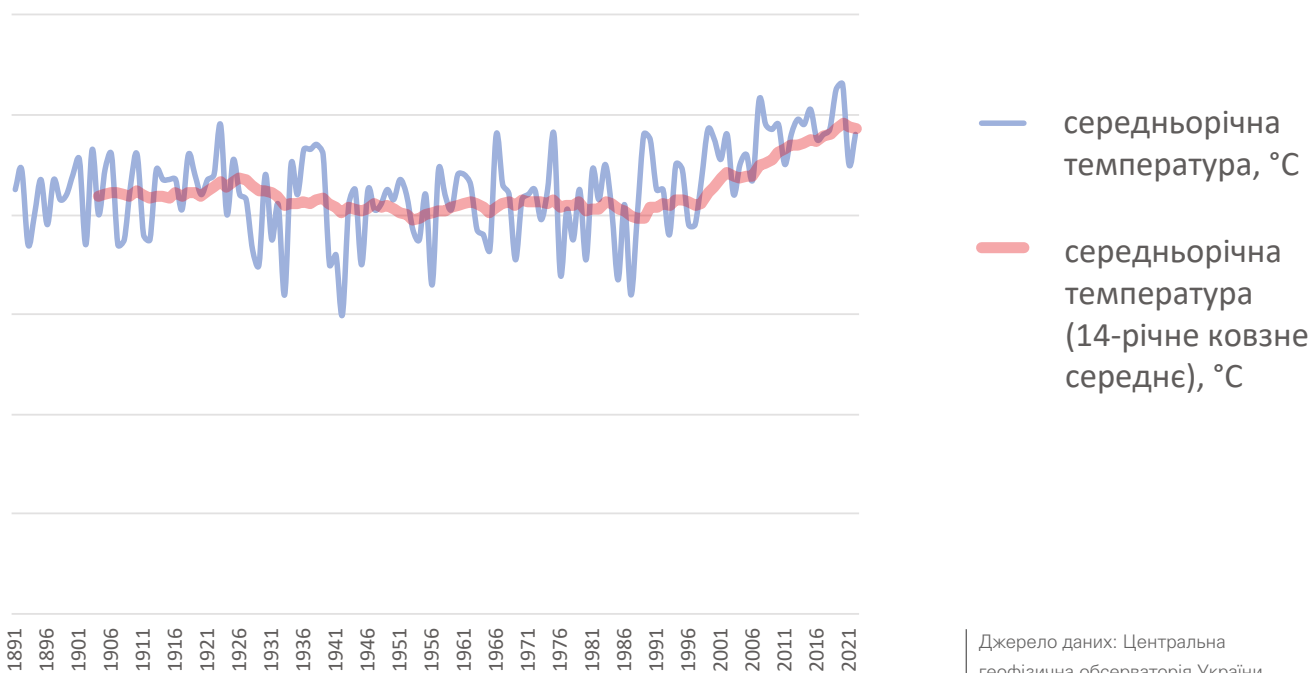
За даними Центральної геофізичної обсерваторії України, середньорічна температура в Україні зросла з 8,3°C у 1891 році до 9,83°C у 2022 році⁸⁰.

Триваюча війна впливає на глобальний клімат. Станом на вересень 2023 року загальні викиди парникових газів (ПГ), пов'язані з війною, становили 150 мільйонів тCO₂e, що перевищує річні викиди ПГ від високорозвиненої країни, такої як Бельгія⁸¹.

Екологічна стійкість в Україні стикається з серйозними викликами через недостатнє управління твердими відходами та пошкодження інфраструктури, пов'язані з війною. Лише 0,14% твердих відходів переробляється, більшість з них потрапляє на нестандартні звалища. Прифронтові райони страждають від забруднення води та ґрунту через активні бойові дії та руйнування промислових об'єктів.

Основні екологічні проблеми включають антропогенні катастрофи, промислове забруднення, нераціональне землеробство та погане управління відходами. Серед молоді існує значний розрив у знаннях щодо захисту навколишнього середовища, незважаючи на їхню стурбованість цими питаннями. Більшість практик управління відходами застарілі, і більшість звалищ не відповідають європейським стандартам, що підкреслює необхідність термінового втручання.

Діаграма 31. Середньорічна температура повітря в Україні, 1891-2022

⁷⁸ Державна екологічна інспекція України, 2021

⁷⁹ Shvidenko A, Buksha I, Krakovska S, Lakyda P / Sustainability, 2017

⁸⁰ Центральна геофізична обсерваторія України, 2024

⁸¹ Ініціатива з екологічної політики та адвокації в Україні, 2023

Проблемні місця та стратегії

Водопостачання

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Складна та застаріла нормативно-правова база, яка перешкоджає якісному та справедливому наданню послуг водопостачання та водовідведення.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Реформувати національну нормативно-правову базу та систему управління.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Обмеженість інфраструктури та управлінського потенціалу на національному та місцевому рівнях, що перешкоджає забезпеченню ефективного, стійкого та справедливого питного водопостачання.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити рішення для забезпечення сучасної інфраструктури водопостачання та водовідведення та зміцнення потенціалу для відбудови за принципом «краще, ніж було» з точки зору енергоефективності, економічної ефективності, стійкості та сталості.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня поінформованість носіїв прав про послуги безпечного питного водопостачання.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впровадити ефективне залучення громадськості та соціальну підзвітність щодо послуг безпечного питного водопостачання.

Водовідведення та очищення стічних вод

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недосконалість нормативно-правової та управлінської бази, що перешкоджає якісному очищенню стічних вод.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Переглянути нормативно-правову базу для забезпечення якісних, стійких, безпечних та справедливих послуг з очищення стічних вод та водовідведення.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Слабка інфраструктура та управлінський потенціал для надання ефективних і справедливих послуг водовідведення для всіх.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити рішення для розширення покращених, стійких послуг водовідведення у районах/ громадах, які не отримують достатній рівень послуг (сільських/міських).
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність обізнаності та практик, пов'язаних з екологічно безпечним та гігієнічним поводженням з відходами.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Доказові кампанії з SBC, спрямовані на підвищення обізнаності та дотримання соціальних і поведінкових норм, таких як покращення переробки відходів та підвищення екологічної свідомості.

WASH в установах

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак ресурсів, політики та спроможності для забезпечення якісних/безпечних стандартів WASH/ ПІІК у ЗОЗ.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Покращити фінансування, планування та моніторинг WASH/ПІІК у ЗОЗ.

Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня, ґендерно нечутлива, неінклюзивна інфраструктура WASH в установах, що утримується в неналежному стані.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розвивати/модернізувати дружню до дітей, інклюзивну до людей з інвалідністю та ґендерно чутливу інфраструктуру WASH, з належним обслуговуванням у довгостроковій перспективі.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Дезінформація та хибні практики, пов'язані з особистою та менструальною гігієною, а також профілактикою інфекцій та інфекційним контролем (ПІІК).
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити, фінансувати та впроваджувати програми SBC, спрямовані на формування позитивних переконань та поведінки, пов'язаних із WASH.

Кліматичні та екологічні ризики і загрози

Сприятливе середовище	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Слабка готовність системи скорочення ризиків стихійних лих та відсутність відповідного управління ризиками та фокусу на дітях у планах щодо стійкості до зміни клімату.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилення національного та місцевого потенціалу для ефективного та справедливого реагування на зміну клімату та забезпечення екологічної стійкості.
Пропозиція	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Обмеженість ресурсів, можливостей та знань національних партнерів перешкоджає підвищенню стійкості до зміни клімату та екологічних ризиків, що впливають на дітей.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Посилення національного та місцевого потенціалу для ефективного та справедливого реагування на зміну клімату та забезпечення екологічної стійкості.
Попит	
Проблемні місця	<ul style="list-style-type: none"> Брак знань про вплив конфлікту, кліматичних та екологічних ризиків і небезпек, особливо для дітей та молоді.
Стратегії	<ul style="list-style-type: none"> Розробити та впроваджувати платформи та інструменти для залучення молоді, а також здійснювати інтервенції на рівні громад для забезпечення готовності та зниження ризиків катастроф, конфліктів, клімату, погіршення стану довкілля, орієнтованих на дітей.

